

'Levelt maakt ten onrechte gehakt van ons'

MALOU VAN HINTUM - 15/12/12, 00:00

Sociaal-psychologen voelen er niets voor allemaal het boetekleed aan te trekken omdat een van hen, Diederik Stapel, als charlatan door de mand is gevallen.

De grond gelijk maken met de frauduleuze onderzoekspraktijken van Diederik Stapel is één ding. In een moeite door de hele sociale psychologie op het hakblok leggen, is iets anders. Iets wat sociaal-psychologen niet over hun kant laten gaan, zoals blijkt uit de reactie van Wolfgang Stroebe (emeritus-hoogleraar sociale psychologie in Utrecht en Groningen, oud-president van de European Association of Experimental Social Psychology) op het rapport-Levelt.

Hij vindt het een 'belediging voor de sociale psychologie', eist 'rectificatie', beticht de drie commissies die het rapport schreven van 'adembenemende onwetendheid van de omvangrijke literatuur over wetenschappelijk wangedrag' en vindt excuses op zijn plaats, schrijft hij op de site van het Utrechts universiteitsblad DUB.

Stroebe en veel van zijn collega's vinden zich vooral op over de passage waarin Levelt erop wijst dat er rondom de zaak Stapel 'van laag tot hoog sprake was van een algemene veronachtzaming van fundamentele wetenschappelijke standaarden en methodologische eisen.' Nadrukkelijk noemen de commissies daarbij ook de 'editors en reviewers van internationale tijdschriften.' Zo hoorden de commissies in hun verhoren van co-auteurs van Stapel meerdere malen hoe reviewers de onderzoekers expliciet vroegen om onwelgevallige uitkomsten van experimenten weg te laten - een methodologische doodzonde.

Eliot Smith, hoogleraar psychologie aan de Indiana University en hoofdredacteur van het Journal of Personality and Social Psychology (JPSP), een tijdschrift waarin Stapel veelvuldig publiceerde, is het oneens met deze constatering. 'De commissies kunnen harde conclusies trekken over het werk van Stapel, maar zulke brede conclusies over de discipline als geheel berusten op subjectieve indrukken', mailt hij.

Dat kan zo zijn, zegt Daniël Lakens (universitair docent toegepaste cognitieve psychologie, Technische Universiteit Eindhoven), maar de commissie heeft gesprekken met maar liefst zeventig co-auteurs gevoerd. 'Waarom zouden zij geen representatieve steekproef zijn?' Toch vindt ook hij het rapport te hard van toon. 'Het was vast de bedoeling om een duidelijk signaal af te geven, maar het effect is dat allerlei wetenschappers nu op hun achterste benen staan.'

Misleidend

Dat kun je wel zeggen. Inmiddels heeft ook de SESP (Society of Experimental Social Psychology) een duit in het zakje gedaan. De organisatie noemt het in een verklaring 'onlogisch en potentieel misleidend om, zoals het rapport doet, te concluderen dat een historisch geval van wetenschappelijke fraude ons iets vertelt dat typisch is voor sociaal-psychologen en hun praktijken'. De EASP (European Association of Social Psychology) formuleert haar bezwaren harder. Ze noemt de conclusie van het rapport-Levelt - 'de sociale psychologie is een wetenschappelijke discipline met lage academische normen en een beperkte wetenschappelijke integriteit' - lasterlijk, ongegrond en onjuist.

Stroebe sluit zich daarbij aan. 'Geen van de commissieleden heeft een achtergrond in de sociale psychologie; alles wat ze er van afweten, weten ze door artikelen waarvan ze bij voorbaat wisten dat de meeste frauduleus waren', zegt hij per mail. 'Vervolgens veroordelen ze de hele sociale psychologie omdat geen van de reviewers de fraude heeft opgemerkt. Maar in andere wetenschapsgebieden waar fraude is vastgesteld, zoals in de geneeskunde, biologie en fysica, merkten reviewers ook maar hoogst zelden fraude op. In de veertig gevallen die ik heb onderzocht, werd maar één fraudegeval door een reviewer ontdekt.'

Dat is ook logisch, want daarvoor is peer reviewing niet bedoeld, zegt Paul van Lange (hoogleraar sociale psychologie aan de Vrije Universiteit en redacteur van Psychological Science). 'De primaire taak van reviewers is een overzicht geven van sterke punten en beperkingen op het gebied van theorie, vernieuwing, methodologie en statistiek. Dat doen ze gemiddeld genomen naar behoren. Ze zijn vaak kritischer dan de redacteur, die bij toptijdschriften al ongeveer 90 procent van de manuscripten afwijst - wat niet wegneemt dat het altijd beter kan.'

Van Lange zegt dat de ASPO (Associatie van Sociaal-Psychologische Onderzoekers) al vóór het rapport-Levelt zelf nieuwe uitgangspunten voor onderzoek heeft benoemd. 'De discussie over best practices, onderzoeksmethodiek en onderzoeksethiek wordt voortdurend gevoerd, en nu extra scherp.'

Inzage geven in ruwe data aan peer reviewers is niet genoeg om fraude aan het licht te brengen, denkt Lakens. 'Daarvoor is het consequent uitvoeren van replicatie-onderzoek nodig. Open data leveren geen robuuste kennis op, replicaties van onderzoek wél.' Hij is dan ook teleurgesteld dat onderzoeksfinancier NWO alle kaarten zet op 'vernieuwing' en 'innovatie'. 'Met alleen nieuwe verhalen belonen, komen we er niet. We moeten allebei doen: innovatie én replicatie.'

Lakens heeft samen met Brian Nosek (hoofddocent psychologie, University of Virginia) het initiatief genomen voor een speciale uitgave van Social Psychology die vol zal staan met replicaties van belangrijke resultaten in de sociale psychologie. 'Zo kunnen we erachter komen hoe we er als discipline voor staan. Dat is minder beroerd dan volgens het rapport-Levelt het geval is,' zegt hij. 'Wetenschappers 'slodderen' niet, maar verhalen worden vaak wel mooier gemaakt. Vergelijk het met fotoshoppen: je maakt het net iets gelijker dan het in werkelijkheid is. Dat moet niet. We moeten het eerlijke wetenschappelijke verhaal vertellen.'

PITTIGE UITSPRAAK

Uit het rapport van de commissie-Levelt: 'Vrijwel niets van al de onmogelijkheden, merkwaardigheden en sloppiness (...) werd opgemerkt door al deze lokale, nationale en internationale vakgenoten (...). De commissies kunnen niet anders dan concluderen dat er van laag tot hoog sprake was van een algemene veronachtzaming van fundamentele wetenschappelijke standaarden.'

'Stapel werd niet door de media bewierookt'

OPINIE - Maarten Keulemans – 07/12/12, 08:00

© ANP. Het boek 'Ontsporing' van de wetenschapper Diederik Stapel in boekhandel Scheltema. De gevallen hoogleraar sociale psychologie gaat met zijn boek in op zijn handelswijze als wetenschapper.

OPINIE **Werden de flutstudies van Diederik Stapel begeleid door jubelende stukken in de kwaliteitspers? Welnee, schrijft wetenschapsredacteur van de Volkskrant Maarten Keulemans. 'Kranten als NRC en de Volkskrant hebben een wetenschapsredactie, die ze veel weerbaarder maakt tegen slodderwetenschap.'**

Die domme journalisten waren toch massaal op die sinterklaasstudie en het onderzoek naar vleeshuften gedoken? Het geheugen bedriegt

Je kon erop wachten. Nu het onderzoek is afgerond, de fraudeur door het stof is gegaan en de universiteiten hun afschuw hebben uitgesproken, is het tijd voor het oude refrein: de media hebben het gedaan. Want hoe kwam het eigenlijk dat de frauderende hoogleraar Diederik Stapel zo'n ster kon worden? Nou? Precies: het journaal, dat altijd maar uit is op 'smeuïge oneliners' en 'geinige effectjes'.

Dat is althans zoals Gerben van Kleef, zelf hoogleraar sociale psychologie, [het verwoordde in de Volkskrant](#). 'De flutstudies waar nu (soms terecht) lacherig over wordt gedaan, werden eerst enthousiast breed uitgemeten in diverse media', aldus Van Kleef. 'Slodderwetenschap en brodeljournalistiek gaan hand in hand.'

Oei, dat is nogal wat. Maar zou het ook zo zijn? Geschrokken ben ik toch eens in de archieven gedoken. Hebben de kwaliteitsmedia die Van Kleef zo expliciet noemt het nu echt zo 'breed uitgemeten' dat Sinterklaas kleuters sociaal maakt of dat kunst helpt bij statusangst? Welnee. In de kwaliteitskranten Trouw, NRC Handelsblad, Het Parool en de Volkskrant kwam de naam Diederik Stapel vóórdat alle heisa begon in twaalf jaar tijd welgeteld 15 keer ter sprake - per krant gemiddeld één keer in de drie jaar. Maar 13 van de 15 keer was het in een ander verband: Stapel leidde NRC eens rond door Groningen, Trouw besprak een boek waarvoor hij een hoofdstuk had geschreven, de Volkskrant vroeg enkele psychologen onder wie ook Stapel wat mensen toch zien in Sarah Palin.

Discriminatie

Het gebeurde maar één keer dat Trouw, NRC en de Volkskrant een van Stapels studies als nieuws brachten. Dat was in april vorig jaar: hoe een rommelige omgeving discriminatie opwekt. Maar ja, dat was wél omdat Stapel er het gezaghebbende Amerikaanse wetenschapsblad Science mee had gehaald, een unicum voor een Nederlandse psycholoog.

Maar wacht eens. Die domme journalisten waren toch massaal op die sinterklaasstudie en het onderzoek naar vleeshuften gedoken? Het geheugen bedriegt. De sinterklaasstudie werd, wonderlijk eigenlijk, vooral opgepikt in België. En het gewraakte onderzoek naar vleeshufterigheid - de wereld in geholpen door hoogleraar en oud-voorzitter van Wakker Dier Roos Vonk - werd alleen geslikt door De Telegraaf, NOS en het ANP. Waarna het, erg vervelend, alsnog kort op de websites van de kwaliteitskranten kwam die leunen op de nieuwsfeed van ANP. De kranten zelf besteedden er geen aandacht aan: ze vertrouwden het voor geen cent. Op de interne mailinglijst van de Vereniging voor Wetenschapsjournalisten (VWN) barstte zelfs een discussie los omdat de cijfers niet klopten - ja, er zijn wetenschapsjournalisten die dat narekenen. Hadden de co-auteurs van Stapel dat ook maar eens gedaan.

Rooskleurig

Valt het journaal dan helemaal niets te verwijten? Natuurlijk wel. Keer op keer wijzen de onderzoeken uit dat journalisten nuances weglaten, inzoomen op treffende resultaten en oppoetsen wat smoezelig is. Een analyse van 436 journalistieke artikelen over kanker wees bijvoorbeeld uit dat die vooral gaan over revolutionaire nieuwe behandelingen. En in september wees een andere studie uit dat de helft van alle krantenartikelen over wetenschap het onderzoek te rooskleurig afschildert. Maar, zo blijkt uit datzelfde onderzoek, wetenschappers doen aan die mooimakerij gezellig mee. Van alle persberichten schildert 47 procent onderzoek te mooi af en van de samenvattingen die boven wetenschappelijke artikelen staan gaat 40 procent te kort door de bocht. Zo bezien, doen journalisten het zo slecht nog niet.

Van Kleef vergeet dat 'de media' niet bestaan. Zo hebben kranten als NRC en de Volkskrant een wetenschapsredactie, die ze veel weerbaarder maakt tegen slodderwetenschap.

Terwijl de Volkskrant de afgelopen tijd kritische achtergrondartikelen bracht over de forensische psychologie, de ontwikkelingen in het primingonderzoek en meerdere grote achtergrondartikelen wijdde aan fraude en datamassage als universeel verschijnsel in de wetenschap, meldde het vooraanstaande vakblad Psychological Science dat mensen in een kamer waar ook een doos staat creatiever zijn - ze zouden dan meer out of the box denken, snapt u?

Ik ben bang dat heel wat media het wetenschapsnieuws kritischer wegen dan sommige vakbladen.

Maarten Keulemans is chef van de wetenschapsredactie van de Volkskrant.

'Vertekend beeld van 'sexy' onderzoekjes met flitsende conclusies is onterecht'

OPINIE - Gerbent van Kleef - 04/12/12, 12:33

© ANP. Het boek 'Ontsporing' van de wetenschapper Diederik Stapel in boekhandel Scheltema. De gevallen hoogleraar sociale psychologie gaat met zijn boek in op zijn handelswijze als wetenschapper.

OPINIE De flutstudies waar nu om wordt gelachen, werden eerst enthousiast breed uitgemeten in de media, schrijft Gerben van Kleef, hoogleraar sociale psychologie.

Journalisten van kwaliteitsmedia moeten ernaar streven dergelijk gedegen onderzoek voor het voetlicht te brengen, in plaats van geinige effectjes zonder theoretische fundering of maatschappelijke relevantie.

Voormalig hoogleraar sociale psychologie Diederik Stapel heeft op grote schaal fraude gepleegd met onderzoeksgegevens, zo blijkt uit het grondige rapport van de commissie-Levelt die de fraude onderzocht. In het rapport worden diverse zinnige voorstellen gedaan om de kans op dergelijke fraude te verkleinen, zoals stringenter dataprotoconden, centrale dataopslag, meer aandacht voor replicatie, vollediger rapportage van onderzoeksprocedures, meer controle door collega's en het instellen van onafhankelijke universitaire vertrouwenspersonen.

In alle mogelijke commissies en overlegorganen binnen de psychologie in binnen- en buitenland wordt ondertussen nagedacht over de implementatie van maatregelen ter preventie van fraude. In die zin belooft het rapport een positieve invloed te hebben op de kwaliteit van wetenschappelijk onderzoek.

Aantoonbaar onjuist

Helaas zijn in het mediacircus rondom en na de presentatie van het rapport ook enkele ongefundeerde en aantoonbaar onjuiste conclusies getrokken, die een vertekend beeld schetsen van de aard en kwaliteit van sociaal-psychologisch onderzoek. Zo werd in de media ten onrechte de suggestie gewekt dat de (sociale) psychologie fraudegevoeliger is dan andere wetenschappen. Het is blijkbaar erg verleidelijk om het bedrog van een individu als exemplarisch te beschouwen voor een hele beroepsgroep. Helaas zijn het juist dit soort sweeping statements die een constructief debat ter verbetering van de kwaliteit van wetenschappelijk onderzoek belemmeren.

Feit is dat fraude voorkomt in alle takken van wetenschap (en daarbuiten). De natuurkundige Schön leek hard op weg de Nobelprijs te gaan winnen voor zijn onderzoek in de deeltjesfysica totdat bleek dat hij vele tientallen artikelen had geschreven op basis van verzonnen gegevens.

Waarbij bleek dat hij vele tientallen artikelen had geschreven op basis van verzochten gegevens (waaronder acht in Science en zeven in Nature). De bioloog Woo-Suk claimde in Science dat hij menselijke stamcellen had gekloond. Ook hier bleek sprake te zijn van gefingeerde data. De Rotterdamse hoogleraar geneeskunde Poldermans werd onlangs ontslagen wegens fraude en onzorgvuldige omgang met patiëntengegevens. Gezondheidsonderzoeker Dipak Das van de universiteit van Connecticut leek te hebben aangetoond dat rode wijn de kans op hartklachten verkleint, tot bleek dat hij in 145 artikelen had geknoeid met onderzoeksgegevens.

Fraudepreventie

Dat fraude in alle takken van wetenschap voorkomt, maakt het gedrag van Stapel vanzelfsprekend niet minder ernstig en het belang van fraudepreventie niet minder groot. Wel is het belangrijk om deze fraude in het juiste perspectief te zien en de discussie breder te voeren, zodat niet alleen de sociale psychologie maar ook andere wetenschapsgebieden uiteindelijk hun voordeel kunnen doen met deze situatie. Het aanzien van de wetenschap in het algemeen is tanende. Nu is het moment om hard te werken aan het terugwinnen van het vertrouwen. Daarbij is het aan te bevelen dat verschillende disciplines en universiteiten de handen ineen slaan en gezamenlijk werken aan fraudepreventie.

Vleeseters

Een tweede probleem is dat in de berichtgeving over de zaak ten onrechte de indruk wordt gewekt dat de mediagenieke studies van Stapel ('vleeseters zijn hufters') en zijn frauduleuze praktijken representatief zouden zijn voor de sociale psychologie als geheel. Dit is een ernstig misverstand. Het meeste onderzoek in de sociale psychologie richt zich op relevante maatschappelijke kwesties als stereotypering, discriminatie, integratieproblematiek, machtsmisbruik, agressie, conflict, terrorismebestrijding, gezondheidsvoorlichting en de rol van sociale factoren bij herstel en ziekte, om maar een paar dwarsstraten te noemen. Het is onzinnig om al dit degelijke, theoretisch onderbouwde werk over één kam te scheren met de 'sexy' onderzoekjes van Diederik Stapel. Die vormen geen goede afspiegeling van de sociale psychologie als wetenschapsgebied.

De oorsprong van dit vertekende beeld is eenvoudig aan te wijzen. Het zijn vooral de 'sexy' onderzoekjes met flitsende conclusies die het nieuws halen. Over gedegen, theoriegestuurde onderzoeksprogramma's die vele jaren of zelfs decennia omspannen en vaak (te?) genuanceerde conclusies opleveren, wordt in de media veel minder bericht. Zodoende krijgen televisiekijkers en krantenlezers een uiterst selectief en vertekend aanbod aan sociaal-psychologisch onderzoek voorgeschoteld en ontstaat ten onrechte de indruk dat de sociale psychologie zich alleen bezighoudt met flutonderwerpen.

Samenwerking

De huidige crisis biedt een uitgelezen kans om dit patroon te doorbreken. Ook hier is samenwerking geboden, ditmaal tussen wetenschap en journalistiek. Onderzoekers zouden het als hun verantwoordelijkheid moeten zien om juist de conclusies uit hun gedegen, langlopende onderzoeksprogramma's over wezenlijke onderwerpen via de media met het grote publiek te delen, ook al laten de bevindingen zich misschien niet samenvatten in smeuïge oneliners. Journalisten van kwaliteitsmedia moeten er maar streven dergelijk gedegen onderzoek voor het voetlicht te brengen, in plaats van geinige effectjes zonder theoretische fundering of maatschappelijke relevantie. Want de flutstudies waar nu (soms terecht) lacherig over wordt gedaan, werden eerst enthousiast breed uitgemeten in diverse media. Slodderwetenschap en broddeljournalistiek gaan hand in hand en houden elkaar in stand. Hier kan alleen weerstand aan worden geboden als zowel wetenschappers als journalisten de verleidingen van de 'sexy' effecten weten te weerstaan.

Gerben van Kleef is hoogleraar sociale psychologie aan de Universiteit van Amsterdam.

Weg met de held

WILMA DE REK – 01/12/12, 00:00

Moeten nu ook de wetenschaps-journalisten aan de schandpaal?

En weer is het de schuld van het systeem. De grootste wetenschappelijke fraude uit de geschiedenis, gepleegd door voormalig hoogleraar sociale psychologie Diederik Stapel, werd jarenlang niet opgemerkt. Niet door zijn zeventig co-auteurs, niet door tien leescommissies, niet door de gerenommeerde journalisten van de 'toptijdschriften', niet door de wat minder gerenommeerde journalisten van de gewone media en ook niet door de mensen thuis.

'Dan kun je niet zeggen 'dat is alleen Stapel', zei emeritus hoogleraar Pim Levelt, voorzitter van de commissie die Stapels werk aan de Universiteit van Tilburg onderzocht. 'Dat is het systeem.'

De ontdekking dat het controlesysteem in de sociale psychologie heeft gefaald, wordt door de onderzoekscommissies 'de belangrijkste bijvangst' van het onderzoek naar Stapels fraude genoemd. Inmiddels is er van binnenuit 'een sterke tegenbeweging' op gang gekomen, schreef wetenschapsjournalist Maarten Keulemans donderdag in de Volkskrant. Hij citeerde een Tilburgse psycholoog: 'We gaan het helemaal anders doen.'

Goeie teksten zijn dat. Een maand geleden werden ze nog gebezigd door mensen die actief zijn in het wielervezen. Die zeiden na de verschijning van het rapport van het Amerikaanse antidopingbureau Usada over Lance Armstrong ook dat ze 'alles helemaal anders' gaan doen - net als bij Stapel was de fraude van Armstrong en al die anderen toch vooral de schuld van het systeem.

In de dagen rond de val van Lance werd ook de voltallige wielersjournalistiek ter verantwoording geroepen. Wielersjournalisten maakten immers deel uit van dat systeem, was de gedachte, doordat ze mannen die fluitend een berg op fietsten niet ontmaskerden als gedroegde fraudeurs, maar er kwijlend van bewondering achteraan renden. Voor het verspreiden van de flauwekulonderzoekjes van Diederik Stapel heeft nog geen krant, tv-programma of gerenommeerd toptijdschrift excuus gemaakt. Moeten ze dat alsnog doen?

Welnee. Als zelfs de naaste collega's van Stapel niet op de hoogte waren van zijn duimzuigerij, hoe zouden de media dan iets kunnen vermoeden? Elke journalist mag aannemen dat een wetenschapper uitsluitend feiten op straat gooit die dubbelblind- en placebogecontroleerd zijn; wanneer hij elk onderzoek op waarheid moest toetsen, zou hij met het kleinste eenkolommertje al maanden bezig zijn.

Toch heeft ook de journalistiek wel degelijk een groot aandeel in het systeem waarin Stapel zijn slodderwetenschap bedreef. Maar dat aandeel overstijgt de wetenschapsjournalistiek. Wellicht is Stapel, die de afgelopen dagen werd omschreven als een 'coryfee', een 'machtig man' en een 'charismatisch wetenschapper', gewoon het zoveelste voorbeeld van de publiciteitsgeile ijdeluit wiens voornaamste streven is om door een heleboel mensen bewonderd te worden, en die daar van de media ook alle ruimte voor krijgt. Dat is een bewering die ik niet heb kunnen toetsen; helaas is Diederik Stapel te laf om journalisten ook na zijn val te woord te staan.

Een dag voor de verschijning van het rapport over Diederik Stapel publiceerde NRC Handelsblad een interview met astronaut André Kuipers. Kuipers beklagde zich over het geringe aantal wetenschappers op het lijstje genomineerden voor de JFK-award, een prijs van het tijdschrift JFK voor 'de meest succesvolle en charismatische man'.

Op dat lijstje stonden vooral sportmensen, televisiepresentatoren en politici, zei Kuipers. 'Wetenschap en techniek kom je er eigenlijk niet tegen. Het was heel goed dat ik daar stond, als arts en astronaut. Het is voor jonge mensen belangrijk dat er wetenschapshelden zijn.'

Misschien is het voor jonge mensen nog veel belangrijker dat er eens wat minder helden zijn. Althans: minder helden van het type dat zijn heldendom ontleent aan overloze televisieoptredens en de daaruit voortvloeiende roem. Weg met de mediaheld! Foute voorbeelden doen fout volgen.

Maar ja: het systeem.

'Meesteroplichter Stapel heeft de hele wetenschap geschaad'

Door: Mirjam van Putten – 28/11/12, 20:37

© ANP. Het eindrapport naar de fraude van voormalig hoogleraar in de sociale psychologie, Diederik Stapel, opgesteld door de commissies-Levelt, -Noort en -Drenth. Volgens het rapport heeft gebrek aan een kritische wetenschappelijke cultuur ertoe geleid dat Stapel jarenlang onopgemerkt heeft kunnen frauderen.

'Schokkend, ik kan het niet anders zeggen', zegt Bram Buunk, hoogleraar evolutionaire sociale psychologie van de Rijksuniversiteit Groningen en ex-collega van Diederik Stapel. Het vandaag gepresenteerde rapport over de affaire Stapel is voor de onderzoeker een opluchting. 'Het laat zien wat er allemaal mis is gegaan.'

Stapel was charismatisch maar ook intimiderend, waardoor je niet tegen hem in durfde te gaan.

'De manier waarop er onderzoek werd gedaan, was echt heel slordig en rommelig. Daar schrik je gewoon van.' De reputatie van de sociale psychologie is volgens Buunk daardoor enorm geschaad. 'Dit is de grootste fraude ooit, in de sociale psychologie maar misschien ook in de hele wetenschap. Stapel is gewoon een meesteroplichter.'

Buunk denkt dat verschillende factoren hebben bijgedragen aan de frauduleuze praktijken van Stapel. 'De man had een ongelooflijke goede reputatie in de wetenschappelijke wereld. Helemaal in Tilburg. Hij was charismatisch en dominant, maar ook intimiderend, waardoor je als promovendus niet tegen hem in durfde te gaan.' Daarnaast zat Stapel in verschillende redacties van wetenschappelijk tijdschriften en had hij een groot netwerk. 'Veel mensen hadden het idee dat ze een goede vriend van hem waren.'

Scherp

Sommige conclusies van de commissie Levelt zijn volgens Buunk wel heel scherp. 'Bij een experiment komt het vaak voor dat je de opzet verandert als het niet goed blijkt te zijn. Dat is juist goed.' Als voorbeeld noemt de hoogleraar onderzoek op basis van vragenlijsten. 'Als een proefpersoon alleen maar drie of vijf op alle vragen antwoordt, dan moet je die er gewoon uit halen. Maar je moet hier wel open over zijn. Transparantie is belangrijk.'

Stapel ging daarmee een paar stappen te ver door zijn data zo aan te passen dat zijn hypotheses bevestigd werden. De sociaal-psycholoog vindt het opvallend dat Diederik Stapel helemaal niet vaak geciteerd wordt, iets wat in de wetenschap vrij belangrijk is. 'Hij had ook geen duidelijk theorievormend onderzoek.'

Niet representatief

De onderzoeken die Stapel in zijn Groningse periode uitvoerde, zijn volgens de hoogleraar niet

representatie voor de faculteit. 'Stapel voerde 'sexy' onderzoek uit, bijvoorbeeld naar het Sinterklaaseffect bij kinderen. Dit waren vaak kleine onderzoekjes met weinig proefpersonen, waardoor één proefpersoon van invloed kan zijn op de resultaten.' Doorgaans doet de universiteit grotere onderzoeken met meer proefpersonen. 'Met dit rapport zijn de namen van verschillende onderzoekers in Groningen gezuiverd.'

In Groningen zijn er voldoende maatregelen genomen om herhaling te voorkomen. Zo is er een centrale dataopslag, die voor iedereen toegankelijk is. Buunk kijkt na de presentatie van het eindrapport het liefste alleen nog maar vooruit: 'Het verstandigste is om verder te gaan en niet te lang meer hier bij stil te staan.'

Diederik Stapel: ik heb gefaald als wetenschapper

28/11/12, 14:50 – bron: ANP

© NOS. Diederik Stapel leest zijn verklaring voor

In een verklaring liet Diederik Stapel vandaag weten 'diepe spijt' te hebben van de door hem gepleegde wetenschapsfraude. 'De waarheid was beter afgeweest zonder mij.'

Ik leer stukje bij beetje mijn kwelgeesten in de ogen te staren en te temmen

Vandaag [presenteerde](#) de commissie Levelt haar kritische eindrapport over de affaire Stapel. 'De kritische functie van de wetenschap heeft gefaald op alle niveaus', oordeelde de commissie.

Hieronder de volledige verklaring van Stapel zelf:

'Ik heb gefaald als wetenschapper. Ik heb collega's die in het volste vertrouwen met mij samenwerkten een rad voor ogen gedraaid. Dat is verschrikkelijk. Ik voel diepe, diepe spijt voor de pijn die ik anderen heb aangedaan. Ik voel veel verdriet, schaamte en zelfverwijt. De waarheid was beter afgeweest zonder mij.

Ik heb een wereld gecreëerd waarin nauwelijks iets mislukte en alles een inzichtelijk succes was. De wereld was perfect: precies zoals verwacht, voorspeld, gedroomd. Op een vreemde, naïeve manier dacht ik dat ik iedereen hier een plezier mee deed. Dat ik mensen hielp.

Ruim een jaar geleden spatte die wereld van illusies uit elkaar. Ik werd ontslagen. Ik werkte mee aan het onderzoek van de commissie. Ik leverde mijn doctorstitel in en ik hield me stil: ik vond dat het onderzoek in stilte moest kunnen plaatsvinden en ik wilde de commissie niet voor de voeten lopen.

Ik ben het afgelopen jaar intensief bezig geweest om mijn gedrag te doorgronden en aan te pakken. 'Hoe heeft het in hemelsnaam zo ver kunnen komen?' Ik heb professionele hulp gezocht, ik ben dagboeken gaan schrijven en dankzij gesprekken met vrienden, familie en dankzij chemie en therapie leer ik stukje bij beetje mijn kwelgeesten in de ogen te staren en te temmen.

Op aanraden van mijn familie en vrienden heb ik een deel van mijn dagboekantekeningen verwerkt tot een boek dat later deze week verschijnt. Wellicht dat in de loop der tijd andere gedachten en inzichten hun opwachting zullen maken, maar op dit moment heb ik geen ander verhaal te vertellen. Dit verhaal laat zich niet makkelijk samenvatten in korte soundbites of nieuwszoekende interviews. Het boek geeft mijn verhaal de gewenste ruimte. Ik wacht nu het liefst in stilte af wat komen gaat en richt mij op de verdere schoonmaak van mijn leven en de zora

.....
voor diegenen die mijn zorg nodig hebben.

Ik ben blij dat de commissie haar onderzoek heeft afgerond. Hopelijk luidt deze afronding een nieuwe fase in voor alle betrokkenen en kan iedereen de toekomst, ondanks de littekens, de teleurstelling en de verbijstering, met vertrouwen tegemoet treden. Dat hoop ik. En daar wil ik het nu bij laten.'

Helden vallen omdat ze van ons moeten scoren

ANTON ZIJDERVELD, EMERITUS HOGLERAAR SOCIOLOGIE; MARK VAN OSTAIJEN, FILOSOOF. – 05/11/12, 00:00

Schandalen in wetenschap, sport en politiek maken deel uit van een cultuur die ook van ons is.

Niemand is het ontgaan: de afgelopen maanden is een aantal prominente mannen van hun voetstuk gevallen. In de politiek, de wetenschap, de sport en de advocatuur zijn gezichtsbepalende figuren onderwerp geworden van een discussie over hun positie en integriteit. Zijn dit geïsoleerde incidenten, of is er een samenhang?

Laten we beginnen met Diederik Stapel, die het archetype is geworden van pure wetenschappelijke oplichterij. Het leidde tot een soort domino-effect, want integriteitkwesaties stapelden zich op. Zo werden de hoogleraren Don Poldermans en Dirk Smeesters ontslagen omdat ze wetenschappelijke fraude gepleegd zouden hebben.

Ook buiten de wetenschap werd een aantal opvallende ontmaskeringen gedaan. Lance Armstrong gebruikte systematisch doping. Hij moest zijn zeven Tourzeges inleveren, terwijl de nummers twee en drie zijn plaats niet konden innemen omdat ze ook doping hadden gebruikt.

In de politiek kwamen Ton Hooijmaijers, voormalig Gedeputeerde van Nood-Holland, en de Limburgse wethouder, senator en Statenlid Jos van Rey in opspraak. Ten slotte was er de bekende advocaat Bram Moszkowicz die onlangs door de Raad van Discipline voor het leven als advocaat werd geroyeerd op verdenking van schendingen van het ambt. Allen houden hun onschuld vol.

Er zijn twee elementen die deze figuren met elkaar verbinden. Ten eerste is er sprake van een monopolie van macht. De noodzakelijke tegenmacht heeft lange tijd ontbroken. Zo hadden collega's van Armstrong het over zijn 'geoliede machine' waarin iedereen werd meegezogen in de overwinningsdrang van de Tourwinnaar. Bram Moszkowicz is te weinig kritische zelfreflectie verweten. En niemand in de directe omgeving van Stapel durfde de hoogleraar aan te spreken op zijn toch wel erg opvallende onderzoeksgegevens. Een collega verklaarde achteraf: 'Hij verzamelde mensen om zich heen die hem als afgod beschouwden.' Volgens de Commissie Schoon Schip in Noord-Holland 'waande Hooijmaijers zich onaantastbaar op het Provinciehuis'.

Al deze mannen leefden in een machtsmonopolie volgens eigen wetten en regels, waarbij tegenspraak goeddeels ontbrak. Armstrong liet zelfs zien dat als er tegenspraak dreigde, die door intimidaties werd geëlimineerd. Dit is niet alleen juridisch maar ook maatschappelijk een schadelijke zaak. Dat brengt ons op het tweede element.

Deze mannen opereerden in een context of systeem dat dit gedrag stimuleert. Het is de cultuur van de top-tien-lijsten die gericht is op het vergaren van macht, geld en prestige. Advocaten en politici moeten 'scoren', wetenschappers moeten publicatiepunten en onderzoeksgeld 'binnenhalen', sporters moeten permanent winnen. Het liefst zo veel en zo vaak mogelijk. Kwantiteit is kwaliteit. Kritiek en tegenspraak zijn daarbij ongewenst. Deze systematische scoringsdrift kan in elk maatschappelijk domein zorgen voor 'excessen'.

Gegroeide cultuur

Maar het zijn geen 'excessen'. Dat is wat men wil doen geloven. In ieder domein, vooral in de wetenschap en de politiek, wordt dergelijk gedrag al snel opgevoerd als 'incident' of zo'n persoon als 'ongeleid projectiel' die de hele sector beschadigt. Daarom worden deze gevallen ook geïsoleerd opgevoerd. Dat is onjuist. Ze maken deel uit van een cultuur waar wij allen deel van uitmaken.

Want wat opvalt, is dat in deze cultuur van de beste, de rijkste, de machtigste primair gekeken wordt naar het ultieme doel (het 'scoren') en niet naar de morele consequenties van het desbetreffende gedrag. Verantwoordelijkheid voor het gedrag en de noodzakelijke verantwoording staan dan buitenspel. Men wil daarop ook niet aangesproken worden.

Gelukkig zijn er wel degelijk tegenmachters. Klokkenluiders en professionele verenigingen bewaken de regels en codes. En er is tenslotte het rechtssysteem dat in werking treedt als de wet

wordt overtreden. Integriteit kan niet alleen met wetten, regels en codes worden afgedwongen. Het gaat hier om wat de socioloog Max Weber een nuchtere 'verantwoordingsethiek' heeft genoemd. De ethiek van zich met eer en geweten kwijten van een taak - in de sport, de wetenschap, de politiek, of het recht. Uiteindelijk is een tekort aan verantwoordingsethiek een moreel tekort. Daarmee is het een tekort van ons allemaal.

Diederik Stapel pleegde al fraude tijdens promotie in Amsterdam

VAN ONZE VERSLAGGEVER MAARTEN KEULEMANS - 01/06/12, 00:00

De ontslagen hoogleraar sociale psychologie Diederik Stapel pleegde al in de jaren negentig fraude, zelfs al toen hij nog promovendus was in Amsterdam. Ook zijn proefschrift was deels op gemanipuleerde cijfers gebaseerd.

AMSTERDAM - Tot die conclusie komt de commissie die de vakartikelen van Stapel tegen het licht houdt. Stapel zelf heeft tegenover de commissie verklaard dat er 'in zijn geheugen geen sprake was van frauduleus gedrag'. Maar statistici die zijn publicaties doorvloiden, komen tot een ander oordeel. Zo klopten bepaalde berekeningen niet en hadden door Stapel onderzochte studenten in één geval volgens de rekenmeesters een 'onmogelijke gemiddelde leeftijd' van 18 jaar.

'Waterdicht bewijs van fraude is niet meer te leveren', zegt emeritus hoogleraar psychologie Pieter Drenth, die het Amsterdamse deel van het onderzoek coördineert. 'Maar als je voortdurend dit soort afwijkingen vindt, krijg je het gevoel dat er iemand aan de knoppen heeft gezeten.'

Drenth's indruk is die van een fraudeur die langzaam aan het afglijden was naar steeds erger wangedrag. 'We zien nergens bewijs dat hij toen al cijfers uit zijn duim zoog. Maar wel sterke aanwijzingen voor zulke dingen als het wegsluizen van onwelgevallige gegevens. En manipuleren en sleutelen is ook gewoon fraude.'

In Tilburg kwam gisteren van nog eens negen studies vast te staan dat ze zijn gebaseerd op verzonnen cijfers. Het aantal vervalste onderzoeken komt daarmee op 37, de helft van het totale aantal tot dusver onderzochte vakartikelen. 55 publicaties en enkele proefschriften heeft de commissie nog in onderzoek.

In de sociale psychologie is het alsof er een bom is afgegaan. Al 27 onderzoekers hebben te horen gekregen dat studies waaraan ze meewerkten op onzincijfers zijn gebaseerd, en zes wetenschappers weten inmiddels dat het proefschrift waarop ze zijn gepromoveerd gedeeltelijk leunt op valse gegevens. In het buitenland moeten zeventien internationale wetenschappelijke vakbladen oude onderzoeksartikelen uit hun archieven schrappen.

Met de gedupeerde promovendi is afgesproken dat ze hun doctorstitel niet hoeven in te leveren. 'Dat zou een te zware straf zijn', zegt Drenth. 'Maar ik weet dat sommigen opnieuw hun titel willen halen. Het staat toch vreemd op je cv: ik ben gepromoveerd bij Diederik Stapel.' Stapel zelf besloot al kort na het bekend worden van de fraude uit eigener beweging zijn doctorstitel in te leveren.

Ruim helft studies Stapel frauduleus

VAN ONZE VERSLAGGEVER MAARTEN KEULEMANS – 28/03/12, 00:00

De frauderende hoogleraar sociale psychologie Diederik Stapel besmette de publicaties van zeker zes van zijn (oud-)promovendi met vervalste cijfers. Zeker drie proefschriften zijn gedeeltelijk op nepgegevens gebaseerd.

Dat blijkt uit de eerste resultaten van de onderzoekscommissie Levelt, die de zaak sinds september bestudeert. Van twintig wetenschappelijke artikelen die de commissie tegen het licht hield, blijken er twaalf gebaseerd op door Stapel verzonden gegevens. Daardoor moeten er nu acht erkende vaktijdschriften publicaties intrekken. Zeker negen onderzoekers moeten werk van hun publicatielijst schrappen.

Dat is waarschijnlijk de top van de ijsberg: in zijn 'Tilburgse' tijd publiceerde Stapel nog vele tientallen artikelen en boekhoofdstukken, en in Groningen en Amsterdam zijn deelcommissies nog bezig de talloze studies door te vlooien die Stapel daar publiceerde. De uitkomsten daarvan worden vanaf april stapsgewijs gepubliceerd op een speciale website die de fraude-onderzoekers 'als dienst aan de academische gemeenschap' hebben geopend.

Een geluk bij een ongeluk: de onderzoeken die nu frauduleus zijn bevonden zijn niet van al te grote betekenis, zegt hoogleraar sociale psychologie Paul van Lange. Nóg niet: 'Dit zijn zulke recente publicaties, dat ze nog nauwelijks invloed hebben. Dat is geruststellend. Aan de andere kant: het is afwachten wat er nog komt.'

Opvallend hard is het oordeel van de statistici die de commissie ondersteunen. In de twaalf vervalste studies ontdekten de rekenmeesters 'extreem onwaarschijnlijke resultaten', 'verdacht hoge correlaties' en zelfs een 'onwaarschijnlijk tot onmogelijk uit te voeren experimentele opzet'.

Toch vindt Van Lange niet dat meelezende collegawetenschappers op voorhand veel valt te verwijten. 'We zien nu de hele lijst. Als beoordelaar zie je maar één manuscript tegelijk. En je zit er niet louter als controleur: je gaat er niet vanuit dat je een fraudeur beoordeelt.'

Van de twaalf fraudegevallen heeft Stapel toegegeven vals te hebben gespeeld. 'Er is netjes door hem meegewerkt', zegt emeritus-hoogleraar en voorzitter van de fraude-onderzoekscommissie-Levelt. Details daarover wil hij niet geven. De commissie-Levelt besloot het werk van mogelijk gedupeerde promovendi met voorrang te behandelen.

Gesneuveld wegens fraude

Vrouwen die bij het huwelijk de achternaam van hun man aannemen, worden door andere mensen voor minder vol en dommer aangezien. (Basic and Applied Social Psychology, 2010).

Beoordeling onderzoek: 'Extreem onwaarschijnlijke' uitkomsten, 'ongeloofwaardig' gunstige cijfers.

Mensen in een positieve stemming beoordelen temperaturen, gewichten en afmetingen anders dan mensen in een negatieve stemming (Journal of Personality and Social Psychology, 2010)

Beoordeling: 'Hoogst implausibele resultaten', 'hoogst onwaarschijnlijk' experiment.

Rommel in de openbare ruimte leidt tot stereotypering en discriminatie (Science, 2011)

Beoordeling: Onderzoek heeft nooit plaatsgevonden.

Door rechters te herinneren aan het begrip gerechtigheid, verminderen hun rassenvooroordelen (European Journal of Social Psychology)

Beoordeling: 'Hoogst onwaarschijnlijke' uitkomsten, 'onredelijk' gunstige resultaten

Ontmaskering frauderende Stapel werd maandenlang voorbereid

MAARTEN KEULEMANS – 21/01/12, 00:00

AMSTERDAM - Al in januari vorig jaar, acht maanden voordat Diederik Stapel werd ontmaskerd wegens fraude, beschikten drie jonge onderzoekers uit zijn groep over concrete aanwijzingen dat de hoogleraar sociale psychologie gegevens verzoon.

De drie junioronderzoekers besloten op zoek te gaan naar meer bewijs, om ieder toeval uit te sluiten en een overtuigende zaak te hebben. In september kwam de zaak in de openbaarheid.

De klokkenluiders doen vandaag in de Volkskrant voor het eerst hun verhaal. De fraude van Stapel is nu al een van de grootste fraudezaken die de wetenschap ooit heeft gekend.

De ontmaskering begon toen één van de onderzoekers langs statistische weg aantoonde dat een reeks onderzoeksuitkomsten van Stapel zo goed als zeker niet afkomstig waren van echte proefpersonen. De onderzoeker wendde zich tot een internationaal bekend wetenschapper uit het buitenland. Die adviseerde om meer bewijs te verzamelen, net zolang tot de zaak sluitend was. 'We beseften dat we onze vermoedens maar beter stil konden houden tot we het echt keihard konden bewijzen.'

De drie anonieme jonge onderzoekers zijn ervan overtuigd dat Stapel veel meer onderzoekscijfers heeft vervalst dan de dertig studies waarvan hij fraude heeft toegegeven. Voorzitter Pim Levelt van de onderzoekscommissie die de fraude bestudeert, bevestigt dat er bij 'meer dan dertig' onderzoeken fraude in het spel is. Meer wil hij, met het oog op de zorgvuldigheid, niet zeggen.

De commissie-Levelt is van plan de publicaties waarvan fraude is vastgesteld 'in afleveringen' te plaatsen op een website. Wanneer dat gebeurt, kan Levelt nog niet precies zeggen.

Het Vervolg Pagina's 6 en 7

Te mooi om waar te zijn

MAARTEN KEULEMANS – 21/01/12, 00:00

Vermoedens dat er iets niet in de haak was met de Tilburgse hoogleraar psychologie Diederik Stapel bestonden al langer. Totdat drie jonge onderzoekers tijdens een koffiepauze besloten de incidenten systematisch te onderzoeken. 'Hij sputterde tegen.'

Ze was 'echt schijtbang', zegt ze. Zag het al helemaal gebeuren dat ze hem opeens op straat zou tegenkomen. 'Want Tilburg is klein, hè?' En dus vond ze zichzelf opeens terug bij hem thuis op de stoep. Trillend, dat wel. Waarom ze hier was? Ze weet het zelf niet precies. Laat het zoiets zijn geweest als een biecht, of een afscheid, of iets daartus- senin. Dus dronk Kim die middag thee met haar baas Diederik Stapel, acht dagen voordat hij voorpaginanieuws werd - als fraudeur.

Stapel wist toen al wat er speelde. Twee dagen eerder had zijn goede vriend en het hoofd van de afdeling sociale psychologie Marcel Zeelenberg urenlang met hem gesproken. Tientallen bewijsstukken van fraude, had Zeelenberg op tafel gelegd. Bewijsstukken, die drie jonge onderzoekers van de afdeling in tien maanden tijd en in volstreekte stilte bijeen hadden gezocht. Kim was een van hen.

'Ik geloof dat ik hem wilde zeggen: ik bedoelde het niet slecht, dit moest gewoon gebeuren', zegt ze. 'Maar Diederik zat toen nog helemaal in zijn excuusverhaal. Dat hij soms slordig was, dat hij zijn onderzoek veel te snel en te leuk wilde doen, dat hij het in de toekomst anders zou aanpakken. Maar wat me ook opviel, was dat hij niet ontkende. Daardoor werd ik rustiger.'

Kim, Jesse, Kees. Het zijn namen die de drie psychologen, lacherig, tijdens het gesprek met de krant verzinnen. De klokkenluiders willen anoniem blijven, een harde voorwaarde voor het gesprek. 'We staan aan het begin van onze carrière', legt Jesse uit. 'We willen niet dat onze naam hiermee voorgoed verbonden blijft.'

Dat ze toch, eenmalig en na uitvoerige onderhandelingen, hun verhaal willen doen, op de kop af honderd dagen nadat ze de fraude aankaartten, is omdat ze ook wel weten dat ze iets belangrijks hebben doorgemaakt. 'We zijn een fase verder. We komen nu op het punt dat mensen deze zaak in een context willen plaatsen. We denken dat ons verhaal daaraan bijdraagt.'

Je hoogleraar erbij lappen. Dat is niet iets dat zomaar gebeurt - je zwaait een deur open, zit daar Diederik Stapel te frauderen, betrapt! - nee, het is iets dat ontstaat. Een tintelend gevoel aanvankelijk, dat gaandeweg meer gaat knagen, tot het uitgroeit tot een 'vreselijk geheim' (Kees) en een 'loodzware last' (Kim).

Toen ze professor Stapel leerden kennen was dat heel anders. 'Hij was de beste onderzoeker, wist hoe hij zichzelf moest verkopen, en wist altijd feilloos aan te geven waarom iets maatschappelijk relevant was', zegt Kees. 'Slim, extreem creatief. Iemand die buiten de gebaande paden kon denken', herinnert Kim zich.

Dat er soms ook werd geroddeld over zijn wel érg glansrijke loopbaan, tja, op welke werkvloer gebeurt zoiets niet? Ook bij Jesse geen enkele twijfel: 'Zijn onderzoeksresultaten waren perfect. Maar dan dacht ik: hij is ervaren.' Kees: 'Ik wilde ook geloven dat het klopte, hè?' Deze aimabele en gezellige man, die geregeld zijn nek uitstak voor anderen. 'Als Diederik nu een nare tiran was geweest, zou je hem toch eerder hebben gewantrouwd', zegt Kim.

Wolkjes waren er wel, in Stapels paradijs. Kees was al in de zomer van 2009 iets raars opgevallen, bij drie oefenonderzoekjes waarvoor Stapel de ruwe cijfers aanleverde. Die waren afkomstig van een enquête, die hij op een school had laten uitvoeren, zei Stapel. Alleen: blijkens de cijfers waren de scholieren dan wél 19 jaar oud. 'We vroegen het aan Diederik. Die zei: o, dan heb ik het onderzoek zeker uitgezet op een hogeschool.' Toen er vervolgens ook nog eens een paar getallen niet leken te kloppen, namen Kees en zijn medestudenten dat voor lief. 'We dachten: dat zal vast een typfoutje zijn. De ingevulde vragenlijsten had Diederik wegens ruimtegebrek weggegooid, zei hij.'

'Het is net als met verliefdheid', zegt Kim. 'Als je verliefd bent op iemand, zie je de gebreken ook niet.'

Eind 2010: Tocht

'Ik geloof dat het in de sportschool was', vertelt Kees. 'We hadden het over de afdeling. Zoals ie

in geveel dat niet in de sportschool was, vertek heeft. We hadden het over de afdeling, zoals je het wel eens over je werk hebt. Toen heb ik Jesse verteld over het gerucht.'

Het was najaar 2010, en Jesse, Kim en Kees waren bevriend geraakt, samengebonden door de sportschool, congressen, terrassen en rookpauzes. En hoe onschuldig het gesprekje in de sportschool ook was: nu had Jesse hem ook, die tinteling. 'Alsof er een deurtje was opengegaan,' zegt hij.

De deur tochtte hevig. In december van dat jaar zag Jesse een presentatie van onderzoek van een van Stapels studenten, naar het verband tussen materialistisch denken en natuurbeelden. Proefpersonen kregen fruit te zien: aan de boom, op de grond, verpakt in een krat. Hoe minder 'natuur', des te meer materialistisch de proefpersonen zouden denken, was de aanname die werd onderzocht.

'Dat klopte perfect! Het verband was een perfect trappetje omhoog', zegt Jesse. 'Kom, denk je nou echt dat een sinaasappel op het gras bij mensen een heel andere reactie oproept dan een sinaasappel die in de boom hangt? Het leek gewoon te mooi om waar te zijn. Iemand die aanwezig was, grapte nog: je zou haast denken dat deze cijfers zijn verzonnen. Serieus!'

Jesse kreeg een ingeving: zelf aanhaken bij de datafabriek die Diederik Stapel heette. 'Gewoon om mijn nieuwsgierigheid te bevredigen. Ik wilde zien hoe dit eigenlijk werkte.' Dus zette hij een studie op, rond de vraag in hoeverre denken aan de financiële crisis de bereidheid van mensen om geld te doneren beïnvloedt. Stapel zou het onderzoek, verdeeld over drie experimenten, laten uitvoeren op zijn befaamde scholen. Nog geen maand later had Jesse de uitkomsten.

'Alles wat we in onze hypothese hadden voorspeld, was uitgekomen. En het was nog een groot effect ook. Ik dacht: zulke mooie uitkomsten, dat kan gewoon niet. Mij gebeurt het in elk geval nooit.'

Het maalde door zijn hoofd. Jesse besloot op zoek te gaan naar een getal dat wetenschappers 'Cronbachs alfa' noemen. Dat getal is een maat die, simpel gezegd, aangeeft of de antwoorden op een ingevulde vragenlijst wel consistent zijn. Iemand die op de vraag 'Ben je bang voor spinnen?' 'ja' antwoordt, moet op de vraag 'Ben je weleens ergens bang voor' immers ook 'ja' antwoorden - en het is precies die interne samenhang die het getal alfa meet.

De uitkomst was schokkend. 'Normaal gesproken zou je bij deze studie een alfa groter dan 0,9 verwachten', vertelt Jesse. 'Bij een alfa lager dan 0,65 is er iets onacceptabels aan de hand. En de alfa van Stapel was echt belachelijk laag: kleiner dan 0,45. Dat kan er haast alleen maar op duiden dat de vragenlijsten willekeurig waren ingevuld.'

Het was januari 2011, en Jesse had voor het eerst een concrete aanwijzing dat de gevierde en populaire hoogleraar en decaan de boel bedroog. 'Het was de enige keer dat ik er niet van heb kunnen slapen', zegt hij.

2011: Vogels

Maar ja: een raar getal, wat moet je ermee? Jesse werkte nog maar kort in Tilburg, kende de stafleden nog niet goed, en toen hij de zaak voorlegde aan een vertrouweling in het buitenland, zei die wat Jesse zelf ook wel wist. Het is maar statistiek. Ze kunnen je ontslaan. En trouwens, je hóéft er niet iets mee te doen.

Dat was het moment waarop Jesse, Kim en Kees hun vermoedens uitspraken. 'We zeiden niet met zoveel woorden: we gaan Diederik ontmaskeren. Maar we wilden weten of er meer van dit soort gegevens waren. En we beseften dat we onze vermoedens maar beter stil konden houden tot we het echt keihard konden bewijzen.'

Het is met zo'n fraude net als met de vogeltjes buiten: pas als je erop let, zie je ze overal en kun je je afvragen hoe je ze ooit over het hoofd hebt kunnen zien. Toen Jesse op eigen houtje het gulheids-onderzoek tweemaal herhaalde, bleken de prachtige verbanden die Stapel had gevonden opeens nergens te vinden. Omzichtig vertelde hij het aan Stapel. Die reageerde nonchalant als altijd. 'Hij sputterde tegen, zei dat de reviewers het vast niet erg zouden vinden, en dat ik moest vasthouden aan de eerste uitkomsten.' En toen haakte Stapel af. 'Hij liet het los. Vroeg nooit meer wat er van het onderzoek was geworden.'

Het werd lente en zomer, en gaandeweg, berekening na berekening, onderzoek na onderzoek, begon het dossier van de klokkenluiders te groeien. Kim beet zich vast in een onderzoek van een student naar het verband tussen politieke voorkeuren en de neiging om te stereotyperen: 'Alles wat ze hadden voorspeld, kwam uit. Maar toen bleek dat de theorie eigenlijk iets anders had voorspeld.' Een promovendus ontdekte dat een rijtje getallen uit een onderzoek exact overeenkwam met getallen uit een andere tabel. Stapel draaide weg: oeps, kennelijk is er iets misgegaan bij het invoeren van de cijfers, we draaien de studie wel opnieuw.

Zo liepen er veel mensen rond bij wie het ergens, diep van binnen, kriebelde. Een promovendus maakte een vreemd grapje toen hij een boekje ontving met daarin een onderzoek dat hij samen met Stapel had gedaan: 'Nou, ik geloof er toch niets van.'

Toch zijn de klokkenluiders het oneens met wat buitenstaanders al snel roepen: dat de fraude met wat meer oplettendheid eerder aan het licht was gekomen. 'Als je bezig bent met een analyse, ga je heus niet bedenken: daar en daar moet het óók precies kloppen', zegt Kees. Wie een kamer opmeet, komt ook niet op het idee om eerst eens te onderzoeken of de centimeters op de meetlat wel precies lang genoeg zijn. 'Soms moest je echt alles proberen om een verborgen correlatie te kunnen zien', zegt Kees.

Daarbij: het is toch niet niks, iemand aanpakken die behalve hoogleraar en gevierd onderzoeker ook nog eens decaan is, en bevriend met zowel de rector als het afdelingshoofd. 'Het is toch de grote baas.' Maar het dossier groeide - wanneer was het eigenlijk af?

'Kees en ik zaten op een avond op een terras, aangeschoten', zegt Kim. Ze waren lacherig, gefrustreerd, bang en beneveld. 'Dat was het moment waarop we besloten: we gaan ervoor', zegt Kees.

Nazomer 2011: Confrontatie

Kim heeft haar schoenen uitgedaan en zit languit op de bank in de ruimte waar we elkaar ontmoeten. Ze weet het nog precies. 'Ik zat in de vensterbank. En jij zat daar, en Marcel ongeveer waar jij nu zit, tussen ons in.'

Het was 's avonds laat, in een appartement waar ze wegens een congres verbleven. Of afdelingshoofd Marcel Zeelenberg misschien even tijd voor ze had. En toen begonnen ze. Over de alfascorres. De gekopieerde tabellen. De niet kloppende correlaties. Het was een marathongesprek tot vroeg in de ochtend. 'Marcel zei dat hij het met Diederik wilde bespreken. Maar ik denk dat hij diep van binnen wel wist dat het foute boel was', zegt Kees.

'Ja, en de ochtend daarna kwam dus dat persbericht van die vleeshuften', zucht Kim. Dat was het geruchtmakende onderzoek van Roos Vonk dat zou aantonen dat denken aan vlees egoïstisch maakt. Gebaseerd op cijfers van Diederik Stapel. 'En Marcel kon niets doen: hij moest eerst met Diederik praten.'

'We hebben die avond vreselijk veel gedronken', zegt Kees. 'Dat weet ik ook nog.'

Daarna kwamen de gewichtige gesprekken. Vrijdag: Zeelenberg die Stapel confronteerde. Zaterdag: de rector werd van de tennisbaan gehaald, om te gaan praten met Zeelenberg. Zondagochtend: de 'schijtbange' Kim op bezoek bij Stapel. Zondagmiddag: Stapel bij de rector. Maandag: de rector aan tafel met de Kim en Jesse. 'Die rector was góéd', floept Kim eruit. 'Hij stelde ons gerust, schreef niks op en wist een week daarna alles nog.'

Dinsdag: de rector aan tafel met Stapel. En Stapel die draaide, ontkende, verbloemde.

Intussen zaten de klokkenluiders op de afdeling, opvallend onopvallend te doen. 'Iedereen wist dat er iets speelde', zegt Kim. 'Ze hadden er lucht van gekregen dat ik bij de rector was geweest. Dus kwamen ze nieuwsgierig bij me binnen: zo, dus je gaat hogerop? Maar we konden niets zeggen, dat hadden we beloofd.'

Dat was nog het moeilijkste: de collega's die bezig waren onderzoek te verwerken dat was gebaseerd op de spookgetallen van Stapel. 'Iemand stond op het punt een studie in te dienen voor publicatie. Toen heb ik toch maar vluchtig gevraagd wanneer ze dat van plan was', vertelt Kim.

Intussen spookte het door haar hoofd: hoe zou Stapel reageren? 'Ik zag hem in gedachten al zijn garage in rennen om snel alsnog al die formulieren met de hand in te vullen. De rector had hem gezegd: luister Diederik, we kunnen dit hier en nu oplossen als je me mee naar die scholen neemt.'

Maar dat gebeurde niet. De scholen waren een verzinsel. Een week later, op dinsdag 7 september, bekende Stapel, in het bijzijn van zijn advocaat en naar verluidt huilend, dat hij op grote schaal onderzoeksfraude had gepleegd. De bom was gebarsten zoals wetenschappelijke bommen altijd barsten: niet met een luide knal, maar in een reeks geleerde gesprekken over onderzoeksmethoden, correlatiecoëfficiënten en alfawaarden.

Vandaag

Haha, de Universiteit van Tilburg. Haha, die sociaal-psychologen met hun malle onderzoekjes ook. Op degene die een bedrieger tot koning kroont is het makkelijk schieten.

Aan de andere kant: het zijn diezelfde sociaal-psychologen die de zaak ontrafelden, gewapend met de methodes van de wetenschap. Precies zoals het hoort. Jesse, Kees en Kim hebben hun onvoorstelbare hypothese bewezen, niet met geroddel of geschreeuw, maar met geduldig, grondig statistisch onderzoek.

De klokkenluiders deinzen terug als je dat tegen ze zegt. Geen lof, a.u.b. 'De zaak heeft veel mensen negatief beïnvloed. Het allerlaatste wat ik zou willen, is daarmee eer behalen', zegt Jesse. 'De mensen die het moeten weten, weten het. Dat is genoeg.'

Het lot van de klokkenluider: als de zaak eenmaal is beklonken, is het de klokkenluider die weer gewoon aan het werk moet, een schaduwfiguur waarvan niemand weet of hij nu een held is of een verrader. Er is veel lof over hen uitgestort, dat weten ze best. 'Maar met sommige mensen is mijn relatie bekoeld', zegt Kim. 'Ik snap dat ook wel. De mensen willen verder. En steeds als ze mij zien, worden ze er toch weer aan herinnerd.'

Kim begint over de slachtoffers. 'Iemand die ik ken zei me eens: hier onderzoek doen is het eerste wat ik echt bereik. Maar nu kan hij al zijn onderzoek in de prullenmand gooien. Hij is zijn motivatie om de wetenschap in te gaan totaal verloren. En dat is zomaar een van de vele gedupeerden.'

En Diederik Stapel? Jesse heeft hem nooit meer gezien, Kees ziet hem soms nog fietsen, voor Kim was het bezoek aan zijn huis de laatste ontmoeting. 'Ik ben emotioneel veel kanten opgegaan', zegt ze. 'En ik ben cynischer geworden. Over de wetenschap in het algemeen, over wat mensen presenteren en zeggen. Een goede wetenschappelijke houding natuurlijk, maar ik hoop dat ik er niet in doorsla.'

Stapel of niet: 'Ik blijf de schoonheid van de wetenschap zien', zegt ze. 'Omdat ik weet dat die er is.'

JONGE ONDERZOEKERS DOORZIEN VAKER WETENSCHAPSFRAUDE

Vergeet de 'beroepsbeoordelaars' die wetenschappelijke artikelen beoordelen voordat ze in druk verschijnen: opvallend vaak zijn het juist jonge onderzoekers die wetenschapsfraude aan het licht brengen.

1974

Een onderzoeksassistent van transplantatie-arts William Summerlin ontdekt dat stukjes 'getransplanteerde' huid waarmee Summerlin zegt te werken met vilstift op zijn proefdieren zijn getekend.

1981

Twee jonge postdocs van Harvard-internist John Darsee vissen papieren uit de prullenbak die bewijzen dat Darsee al jarenlang onderzoeksgegevens verzint: de grootste onderzoeksfraude ooit komt aan het licht.

1995

In Duitsland neemt een promovendus zijn promotor in vertrouwen: in het lab waar hij werkt zouden kankeronderzoekers Friedhelm Hermann en Marion Brach op grote schaal gegevens verzinnen. Een Amerikaanse promovendus had daarover al eerder tevergeefs geklaagd.

2004

Ja Min Koo, een Zuid-Koreaanse promovenda, vertelt dat zij en een mede-onderzoekster eicellen afstonden voor de experimenten van haar begeleider, de gevierde kloonarts Woo-Suk Hwang. Niet in de haak, en in het onderzoek dat volgt blijkt dat Hwang ook zijn 'gekloonde' mensencellen heeft verzonnen.

2007

Het bestuur van de Harvard-universiteit krijgt een brief van enkele studenten: hun baas, de vooraanstaande apenonderzoeker Marc Hauser, zou zijn waarnemingen van apengedrag niet eerlijk opschrijven. Hauser wordt uiteindelijk schuldig bevonden aan acht gevallen van fraude.

2011

Een jonge onderzoeker van het Erasmus MC in Rotterdam stapt naar de vertrouwenscommissie: hij vertrouwt de werkwijze van hoogleraar Don Poldermans niet. Na onderzoek blijkt Poldermans

onzorgvuldig te zijn omgesprongen met patiënttoestemmingen: ontslag volgt.

DE ZAAK STAPEL IN EEN NOTENDOP

2006

Diederik Stapel wordt hoogleraar in Tilburg. Daarvoor was hij verbonden aan de Rijksuniversiteit Groningen (2000-2006) en aan de Universiteit van Amsterdam, waar hij in 1997 cum laude promoveerde in de sociale psychologie.

2010

Stapel wordt decaan van de faculteit sociale wetenschappen (FSW).

2011

7 september

De Tilburgse rector magnificus Philip Eijlander maakt bekend dat Stapel onderzoek heeft gefingeerd. Stapel is op non-actief gesteld; de universiteit stelt een onderzoeksc commissie in om de omvang van de zaak te bepalen, onder leiding van Pim Levelt.

8 september

Roos Vonk, hoogleraar sociale psychologie in Nijmegen, neemt af-stand van het geruchtmakende 'vleesonderzoek' dat ze samen met Stapel had gedaan.

31 oktober

De commissie Levelt presenteert haar tussenrapport: Stapel heeft gedurende meerdere jaren minstens dertig onderzoeken gefingeerd. Daarmee is de zaak een van de grootste onderzoeksfraudes ooit.

10 november

Stapel doet vrijwillig afstand van zijn doctorstitel. De KNAW laat onderzoek doen naar hoe fraude voortaan is te voorkomen.

22 november

Roos Vonk wordt door haar universiteit berispt, maar vrijgesproken van fraude: zeer waarschijnlijk werkte Stapel alleen. De universiteiten van Groningen en Tilburg doen aangifte tegen Stapel bij de districts-recherche.

1 december

Het vakblad Science trekt als eerste een onderzoek van Stapel in.

21 december

Het wetenschapsblad Nature merkt Stapel aan als een van de tien mensen die in 2011 'het verschil maakten', én prijst Nederland voor zijn snelle en open aanpak van de zaak.

'Studie naar complexiteit inspirerend voor sociale wetenschappen'

GEERTJE DEKKERS - 10/12/11, 00:00

Ruud Abma probeert in zijn nieuwe boek de interpreterende en de experimentele aanpak in de sociale wetenschappen te verenigen. 'Je kunt denken aan computerprogramma's die aspecten van menselijk gedrag simuleren.'

Toen de fraude van sociaal psycholoog Diederik Stapel bekend werd, schreven veel columnisten met dedain over het vakgebied', zegt Ruud Abma, universitair docent Algemene Sociale Wetenschappen aan de Universiteit Utrecht. 'Dat is tekenend voor de problematische status van de sociale wetenschappen bij het algemene publiek.' Uitkomsten van onderzoek worden volgens Abma vaak afgedaan als triviaal - 'dat wisten we toch al lang' - of ze staan zo ver af van het gezond verstand over de sociale werkelijkheid dat ze niet worden geloofd.

In zijn nieuwe boek *Over de grenzen van disciplines*. Plaatsbepaling van de sociale wetenschappen zoekt Abma naar een andere aanpak voor psychologen, sociologen en pedagogen, die wel bevredigende resultaten op- levert.

Deel van het probleem van de sociale wetenschappen is volgens Abma een hardnekkige methodologische tweedeling: de ene categorie sociaal wetenschappers kiest voor invoelbare analyses van het menselijk bestaan in al zijn complexiteit. De psychoanalyse hoort bij deze richting. Een dergelijke 'alfa-aanpak' wordt vaak afgedaan als soft en niet-solide. De uitkomsten zouden thuishoren in de eerder genoemde categorie 'wisten we al'.

De andere categorie wetenschappers volgt een 'bèta-aanpak', die volgens Abma meer status heeft. Onder gecontroleerde omstandigheden zetten zij experimenten op, zonder de storende ruis van het dagelijks leven, om de relaties te onderzoeken tussen bijvoorbeeld een prikkel (zoals een foto van een bekende, een vriendelijk of boos gezicht, of een plaatje met voedsel) en een reactie (focussen of wegstijgen).

Deze methode kan algemeen geldende wetten opleveren. Mooi voor in het laboratorium, maar over het dagelijkse leven zeggen ze weinig, stelt Abma. Daarin spelen zo veel factoren tegelijkertijd een rol dat het onmogelijk is alle oorzaken en gevolgen uit elkaar te houden.

Dat verklaart waarom de experimentele methode het nooit helemaal heeft gewonnen van de interpreterende. 'Er is nu eenmaal behoefte aan wetenschap die recht doet aan de complexiteit van het echte leven', zegt Abma: 'Tegenwoordig laten veel sociale wetenschappers zich te sterk leiden door de manier waarop in de wetenschap het geld wordt verdeeld. Ze zijn alleen bezig met publicaties die meetellen voor hun beoordeling. Zo is een industrietje ontstaan waarin iedereen zich vergaand specialiseert, omdat dat de meeste publicaties oplevert. De maatschappelijke relevantie verdwijnt helemaal uit het oog en dat is voor de sociale wetenschappen een ernstige bedreiging, want juist daarvan verwacht men dat ze er toe doen.'

In zijn boek zoekt Abma daarom naar een weg om de interpreterende en de experimentele methode te verzoenen. Daarvoor kijkt hij opnieuw richting bèta's: 'Het idee dat natuurwetenschappelijk onderzoek er op neerkomt één fenomeen te isoleren en daarvan de precieze oorzaken op te sporen, is achterhaald.' Hij wijst op het onderzoek naar zogenoemde complexe systemen.

Een bekend voorbeeld van zo'n complex systeem is de file. De bewegingen van individuele auto's zijn met een paar eenvoudige wetten te beschrijven (over snelheid, optrekken en remmen) maar met z'n allen vormen ze een geheel met eigen regels. 'Emergentie' heet dat: een systeem (de file) dat zich niet laat reduceren tot de processen waaruit het is ontstaan (de optrekkende en remmende individuele auto's.)

Sociale wetenschappers houden zich bij uitstek bezig met complexe systemen, stelt Abma. Menselijk gedrag bijvoorbeeld, wordt gedragen door biochemische processen in de hersenen maar valt daartoe niet te reduceren. En de samenleving bestaat geheel uit individuen maar is als systeem niet te beschrijven in termen van individueel handelen.

Daarom zouden sociale wetenschappers zich meer mogen laten inspireren door onderzoek naar

complexiteit, vindt Abma. Het zou tegelijkertijd recht kunnen doen aan de ingewikkeldheid van bijvoorbeeld maatschappelijke ontwikkelingen en aan de vraag naar solide resultaten: 'Je kunt denken aan computerprogramma's die aspecten van menselijk gedrag simuleren. Als je een aantal, relatief eenvoudige, regels invoert, zou je complexe zaken als de reactie op accijnsverhogingen op tabak - of van afschrikwekkende foto's op pakjes sigaretten - kunnen voorspellen.' Net zoals je op basis van eenvoudige regels over de bewegingen van auto's kunt doorrekenen of er files zullen ontstaan.

Hoe ver de sociale wetenschappen op deze manier zullen komen, is nog de vraag, erkent Abma. Want vergeleken met menselijk gedrag of maatschappelijke ontwikkelingen is iets als een file een betrekkelijk 'schoon' systeem. Een file draait maar om één ding: auto's in beweging. In de hoofden van mensen en in de samenleving is sprake van een aaneenschakeling van oorzaken op verschillende niveaus.

'Een groot probleem van de sociale wetenschap is dat het onderwerp, de mens, zichzelf interpreteert', zegt Abma. 'Daardoor kan het bijvoorbeeld reageren op onderzoek en zo de uitkomsten achterhaald maken.'

Een voorbeeld is het beruchte omstanderseffect: mensen in grote groepen zouden minder snel geneigd zijn een ander (een drenkeling bijvoorbeeld) te helpen dan eenling. 'Tegenwoordig lukt het niet meer goed het omstanderseffect te reproduceren', zegt Abma. 'Misschien heeft alle publiciteit er over tot gevolg gehad dat mensen in groepen eerder geneigd zijn in te grijpen.'

Sociale wetenschappers kunnen dus niet simpelweg de methodes kopiëren die bijvoorbeeld meteorologen gebruiken om het complexe weer te onderzoeken. 'We zouden eens goed moeten kijken wat er in deze richting mogelijk is', vindt Abma. Over de bereidheid daartoe is hij niet heel optimistisch. 'De huidige neiging tot veel publiceren in het gangbare stramien is groot.'

Ruud Abma: Over de grenzen van disciplines. Plaatsbepaling van de sociale wetenschappen.

Vantilt; 221 p.; € 19,95. ISBN 9789460040863

CV RUUD ABMA

1951

Geboren in Gorssel

1978

Doctoraal Cultuurpsychologie, Nijmegen

1985

Onderzoeker Universiteit Utrecht

1990

Proefschrift Jeugd en tegencultuur. 2005

Samen met Ido Weijers: Met gezag en deskundigheid. De historie van het beroep psychiater in Nederland.

2007

'Psychologisering van ziekteverzuim en arbeidsongeschiktheid' in Maandblad Geestelijke volksgezondheid.

2011

Over de grenzen van disciplines.

Ruud Abma is universitair docent Algemene Sociale Wetenschappen aan de Universiteit Utrecht en is verbonden aan het Descartes Centrum voor Wetenschapsgeschiedenis en Wetenschapsfilosofie.

'In elk vakgebied gaat het soms mis'

MALOU VAN HINTUM – 26/11/11, 00:00

Paul van Lange maakt zich kwaad. De affaire-Stapel heeft de sociale psychologie geen goed gedaan. In een nieuw handboek probeert hij de balans te herstellen. 'Zo'n specifiek incident zegt niets over de kwaliteit van de wetenschap.'

Paul van Lange, hoogleraar sociale psychologie aan de VU, stelde samen met twee Amerikaanse collega's het Handbook of Theories of Social Psychology samen. Dat het verschijnen van dit theoretisch handboek samenvalt met de ontdekking van de wetenschappelijke fraude van de Tilburgse hoogleraar Diederik Stapel, is natuurlijk toeval. Dat critici daarbij in één moeite door de sociale psychologie onlangs wegzetten als een discipline waar wetenschappelijke charlatans de dienst uitmaken, doet Van Lange zeer. Want de sociale psychologie heeft een theoretische traditie die is gebaseerd op degelijk onderzoek. Met erkende grote namen als Allport, Asch, Lewin, Festinger, Kelley, Tajfel, Zimbardo, Baumeister, Taylor en Cialdini.

U gebruikt sociaal-psychologische theorieën als uitgangspunt voor uw handboek. Tot nu toe deden alle handboeken na 1980 het andersom: ze namen sociaal-psychologische thema's als uitgangspunt, en pasten daar verschillende theoretische perspectieven op toe.

'Als iemand een bepaald thema behandelt, beschrijft hij een overzicht van de empirische literatuur. Hij kan dan van alles vertellen zonder dat het woord theorie valt. Wij hanteren de klassieke insteek, omdat een theorie een van de belangrijkste tools is om te laten zien wat wetenschappers hebben bereikt.

'Een theorie gaat in op de hoe en waarom-vraag, vat heel veel onderzoek samen, en legt uit wanneer die wel opgaat en wanneer niet. Op die manier proberen we tot een cumulatie van kennis te komen. Dat gebeurt op grond van criteria waaraan een theorie idealiter zou moeten voldoen: het TAPAS-model dat wij in onze inleiding toelichten.'

Met de T van Truth - dat is nogal wat. Maar de waarheid is niet kenbaar, je kunt er hoogstens bij in de buurt komen.

'Dat is waar. De waarheid is altijd groter dan het deel dat een theorie weet te pakken.'

Een sociaal-psycholoog die nu het woord 'waarheid' in de mond neemt, zal aardig wat hoon over zich heen krijgen.

'Je hebt bevindingen en je hebt theorieën.'

Maar een theorie staat nooit los van bevindingen. Of je ontleent je theorie eraan omdat je bepaalde patronen in je bevindingen ziet, of je toetst een idee, en dat kan alleen maar aan de hand van bevindingen.

'Ze communiceren altijd met elkaar. Een theorie wordt bijgesteld en aangepast, maar dan praat je over onderzoeksprogramma's, en niet over één experiment. Zoals ook niet één experiment een theorie omver kan werpen. Het gaat altijd om verschillende, samenhangende onderzoeken.'

Uniek aan uw handboek is dat elke auteur ook praktische toepassingen van de betreffende theorie bespreekt.

'Tegenwoordig wordt valorisatie van wetenschappelijk onderzoek sterk benadrukt. Dat vind ik heel zinnig. Zo stelt de interdependentie-theorie dat mensen vaak beperkte informatie hebben over de bedoelingen achter iemands gedrag. Onderzoek toonde aan dat een zekere mate van vrijgevigheid - meer doen voor de ander dan de ander voor jou deed - heel belangrijk is om vertrouwen en samenwerking te herstellen of te bevorderen. Hiermee kunnen managers hun voordeel doen.'

Het lijkt wel voornamelijk een Amerikaanse aangelegenheid, de sociaal-psychologie.

'De auteurs komen uit allerlei landen. Vijf ervan zijn Nederlander of werkzaam in Nederland. Historisch gezien is de impact van de VS erg groot. Maar de Nederlandse sociaal-psychologie is steeds invloedrijker geworden. Als er over pakweg vijftien jaar weer een handboek verschijnt, telt dat veel meer Nederlandse sociaal-psychologen.'

Dat vind ik wel... leuk, dat u dat nu durft te zeggen.

'Het citatieniveau van Nederlandse sociaal-psychologen is hoog, we zijn goed vertegenwoordigd in de redacties van internationale tijdschriften.'

Publicaties waarvan de waarde nu fel wordt betwist.

'Specifieke incidenten zoals de fraude van Diederik Stapel zeggen niets over de kwaliteit van de wetenschap zoals die nu wordt bedreven.'

Nou, dit kon ook gebeuren omdat er kennelijk geen corrigerende omgeving is.

'Ons systeem is voor een groot deel gebaseerd op vertrouwen. Om de zo veel tijd gebeurt zoiets, in elk vakgebied, hoe goed je ook probeert alles in goede banen te leiden. Een vertrouwenspersoon vind ik daarom een heel goede aanbeveling van de commissie die de fraude heeft onderzocht. Die hebben wij hier op de afdeling ook.'

Van Lange zucht. Hij kent de gevallen hoogleraar, die een meester blijkt in het opvoeren van gefingeerde data, al vijftien jaar. Geëmotioneerd: 'Een collegiale collega, met wie ik goede ervaringen heb als opponent bij promoties. Niet iemand van wie je zoiets verwacht. Het is shocking...'

Maar het is ook waar dat er snel, mediageniek onderzoek wordt gedaan op kleine aantallen mensen. En dat we inmiddels ontzettend veel weten van gedrag van 22-jarige psychologiestudentes in een laboratoriumsituatie - een wel heel erg specifiek onderdeel van de populatie, in heel specifieke omstandigheden.

'Eén onderzoek in de sociale psychologie is een mededeling waarvan de waarde snel overschat kan worden. Het is geen feit, maar een aanwijzing die met andere steekproeven, andere methoden, andere variabelen en andere paradigma's onderzocht moet worden.'

'Bevindingen zijn niet altijd replicerbaar, om allerlei redenen. Toeval speelt een rol bij experimenten, en toeval wordt vaak onderschat als verklaring voor een bepaalde bevinding. Theorieën worden daarom nooit gebouwd op basis van incidenteel onderzoek, maar op basis van onderzoeksprogramma's.'

En hoe zit het met de generaliseerbaarheid van lab-experimenten?

'Dat vind ik een punt van aandacht. Een bepaalde proefgroep die voorhanden is, is een eerste toets van je redenering. Je kunt niet altijd een representatieve steekproef in je laboratorium krijgen. Vervolgens moet je andere steekproeven nemen en kijken naar de generaliseerbaarheid. Een laboratorium is belangrijk om controle te krijgen over alle ruis die je in het echte leven ziet.'

De randomised control trial als gouden standaard. Terwijl bijvoorbeeld medisch onderzoek laat zien dat die ruis juist heel belangrijk is.

'Met name voor dingen die je wilt weten over de gemiddelde persoon, bijvoorbeeld: je wilt weten hoe levensverwachting wordt beïnvloed door de kwaliteit van iemands sociale netwerk. Zo'n vraag wil je niet alleen experimenteel onderzoeken; de toets ligt heel duidelijk in de externe wereld. Dat kost veel tijd en veel zorgvuldig onderzoek. Onderzoekers geven de beperkingen van hun onderzoek ook duidelijk aan, in de sectie 'Discussion' van hun wetenschappelijke artikelen.'

Wat vindt u ervan dat hersenscans als een soort goedkeuringsstempel fungeren voor psychologisch onderzoek: 'Pas als we het op de scan zien, is het waar?'

'Hormonen, hersenscans en psychofysiologie vormen een mooie aanvulling op wat we tot nu toe hebben gedaan. We kunnen zo kwesties ophelderen en inzichtelijk maken, en dat brengt de wetenschap verder. Denk bijvoorbeeld aan sociale uitsluiting. Die doet aantoonbaar iets met bepaalde hersengebieden die met pijn te maken hebben, dat is een heel interessant gegeven. Ik ben sowieso een groot voorstander van multidisciplinaire samenwerking; met de neurowetenschappen, de economie, de sociologie. Dat is voor alle disciplines verrijkend.'

Onder redactie van P.A.M. van Lange, A.W. Kruglanski & E.T. Higgins: Handbook of Theories of Social Psychology.

Vol 1 en 2. Sage, Thousand Oaks, 2012; 1.144 p.; € 262,30.

'Aan romanschrijvers heb je meer dan aan wetenschap'

Lester Hoekstra – 11/11/11, 06:00

© GETTY

Diederik Stapel heeft aangetoond dat echte en verzonden uitkomsten van sociaal-wetenschappelijk onderzoek moeilijk te onderscheiden zijn. Dat zegt psycholoog Lester Hoekstra.

Alsof er een grote ramp was gebeurd, zo werd op de voorpagina van *de Volkskrant* bericht over het bedrog van Diederik Stapel. Maar ik denk dat het met de maatschappelijke schade wel meevalt en dat het vooral de wetenschap is die er last van ondervindt. Door vooraanstaande wetenschappers is al gesproken over het gevaar dat sociaal-psychologisch onderzoek niet meer serieus wordt genomen door het volk.

Nuttig

Ik vraag mij af of dat wel zo erg is. Niemand zal graag het belang van wetenschappelijk onderzoek ter discussie stellen, omdat iedereen weet dat we daar veel aan te danken hebben. Maar dat wil nog niet zeggen dat al het wetenschappelijk onderzoek nuttig is en het lijkt mij goed om met wetenschappelijke openheid te kijken naar het nut van de sociale wetenschappen.

We zullen geneigd zijn de waarde van sociaal-wetenschappelijk onderzoek te overschatten, enkel en alleen omdat het wetenschap is. De uitkomsten van dit onderzoek zijn echter vaak weinig meer dan wat interessante weetjes waar je met wat gezond verstand zelf ook wel op had kunnen komen. Grote ontdekkingen met belangrijke toepassingen, zoals bij de natuurwetenschappen, zijn mij niet bekend.

Kwakzalver

Ik werk als psychotherapeut en dat zou bij uitstek een vak moeten zijn waarbij je gebruik kunt maken van sociaal-wetenschappelijk onderzoek. Maar de resultaten van deze onderzoeken spelen nauwelijks een rol bij mijn beroepsuitoefening en voor zover ik kan nagaan ligt dat bij mijn collega's niet anders. Als psychotherapeut heb je geen tabellen met significante onderzoeksresultaten nodig maar een idee waar je mee aan de slag kunt.

In de wetenschappelijke literatuur staan wel bruikbare ideeën in de vorm van theorieën en modellen, maar deze zijn niet het resultaat van modern sociaal wetenschappelijk onderzoek. Het zijn creaties van mensen die dicht bij de praktijk stonden en de verschijnselen die ze waarnamen op een bijzondere manier wisten te beschrijven. De bekendste, Sigmund Freud, is niet zonder reden door wetenschappers een fantast en een kwakzalver genoemd.

Blijvende waarde

Blijvende waarde

Maar hij is inspirerender geweest dan de sociale wetenschappers van nu. Net als andere auteurs die al tientallen jaren geleden met ideeën kwamen die nog steeds worden aangehangen, niet omdat deze worden gesteund door grondig wetenschappelijk onderzoek, maar omdat ze in de mode zijn. Voor relevante observaties van meer blijvende waarde moet je ook niet bij de wetenschappers zijn maar bij de romanschrijvers zoals Tolstoj, Couperus, Proust en Mann.

Een andere groep die, naar je zou verwachten, kan profiteren van de resultaten van onderzoek, vooral op het terrein van de sociale psychologie, zijn de mensen die organisaties moeten besturen, de managers of leidinggevenden. Zij kunnen putten uit de resultaten van een enorm aantal wetenschappelijke onderzoeken die er op hun gebied in de afgelopen decennia zijn gedaan.

Ik ken een collega die trainingen aan leidinggevenden geeft en dat op een zeer succesvolle wijze doet. Enkele goed presterende beursgenoteerde bedrijven sturen complete kaders naar hem toe om door hem te worden bijgeschoold. Zeker is dat zijn succes niet wordt bepaald door de resultaten van het sociaal-wetenschappelijk onderzoek. Hij vertelde me dat hij na zijn psychologiestudie vrijwel geen enkele wetenschappelijke publicatie heeft gelezen.

Leiderschap

Het was ook al niet te verwachten dat de resultaten van wetenschappelijk onderzoek leiden tot beter leiderschap. Zou dat wel het geval zijn dan zouden de managers van nu beter zijn dan die van enkele decennia geleden en dat blijkt nergens uit.

En de leraren? Die kunnen profiteren van uitgebreid wetenschappelijk onderzoek van de onderwijs-kundigen. Maar het overdragen van kennis van de ene op de andere generatie is zo oud als de mensheid en wie durft te stellen dat we dat nu zoveel beter doen omdat we gebruik maken van de laatste wetenschappelijke inzichten? Een directeur van een school misschien, omdat het zo chique staat, maar ik denk dat weinig praktiserende leraren een dergelijke bewering voor hun rekening willen nemen.

Cultuurgoed

Maar als het nut van het sociaal-wetenschappelijk onderzoek niet kan worden aangetoond dan wil ik er nog niet voor pleiten het daarom maar af te schaffen. Er zijn wel meer dingen in onze maatschappij die we in stand houden, ook als er geen aantoonbaar nut is. Het lijkt mij goed om het sociaal-wetenschappelijk onderzoek als cultuurgoed te bewaren. In centra die gesubsidieerd worden net als de musea.

In dergelijke tempels van de sociale wetenschappen zou Stapel een plek kunnen krijgen die te vergelijken is met die van de vervalsers Van Meegeren in het museum Boijmans Van Beuningen. Omdat hij de sociale wetenschappers bescheidenheid leerde door aan te tonen dat echte en verzonnen uitkomsten van sociaal-wetenschappelijk onderzoek moeilijk van elkaar te onderscheiden zijn en dat de gevolgen van ondeugdelijk onderzoek uitblijven.

Lester Hoekstra is psycholoog in Rijswijk.

Geachte redactie

04/11/11, 00:00

Verbijsterd

De hele dag gonsden de media weer over hoe 'verbijsterd' de Europese ministers waren over het besluit van Papandreou om een referendum te houden over het miljardenbesluit van Europa, het reddingsplan. Ik ben al weken verbijsterd over waar de Europese politici mee bezig zijn. Is het voorstel een referendum in Griekenland te houden eigenlijk wel zo vreemd? Na wekenlange demonstraties van soms vele tienduizenden gewone mensen die niet meer kunnen volgen wat er over hun hoofden wordt beslist. En dat allemaal voor de redding van de euro, onze concurrentiepositie en om het vertrouwen van de beleggers terug te winnen. Beslissingen over, maar niet door de Europese bevolking. Een slecht voorteken voor wat ons nog te wachten staat.

Jaap Verkaik, Annen

Kamikaze

Dat het Grieks referendum de stabiliteit van zowat heel Europa op het spel zet, blijkt ondubbelzinnig uit de woede en verontwaardiging die onder economen en politici is losgebarsten. Opmerkelijk is de afwezigheid de laatste dagen in het publieke debat van A. Pechtold (D66). Zijn partij is vanaf de oprichting toch fervent voorstander van dit politieke middel. Maar nu de verwoestende werking ervan overduidelijk blijkt, is hij nergens te bekennen. Ik zou van hem dolgraag beargumenteed horen wat in dit geval het voordeel is van de Griekse kamikaze-actie.

Johan de Korte, Den Haag

Piet Vroon

Volgens Illya Jongeneel (O&D, 3 november) zou al jaren bekend moeten zijn dat de methode die vaak gebruikt wordt in sociaal-psychologisch onderzoek, namelijk de schriftelijke enquête, geen betrouwbare resultaten oplevert. Dat klopt. Al jaren geleden schreef de toenmalige hoogleraar psychologie Piet Vroon regelmatig in zijn Volkskrant-column dat 'mensen niet doen wat ze zeggen en niet zeggen wat ze doen'.

Willem Heijster, Breda, psycholoog

Lijdde

't Lidwoordje 'het' wordt steeds zeldzamer in het taalgebruik (Binnenland, 3 november). Maar let op, er is meer. De piloot van een Russisch rampvliegtuig 'lijdde' volgens de krant van dezelfde dag aan een zenuwaandoening (Ten eerste, 3 november). De verleden tijd van de sterke werkwoorden heeft kennelijk ook zijn langste tijd gehad.

Trees Roose, Haren (Groningen)

Antropologie

In zijn Voetnoot 'Menswetenschappen' (2 november) reageert Grunberg op het schandaal rond hoogleraar Diederik Stapel. Ik denk dat alle (sociale) wetenschappers erg geschokt zijn over de manier waarop deze man de geloofwaardigheid van sociaal-wetenschappelijk onderzoek onderuit heeft gehaald.

Als antropoloog heb ik altijd mijn reserves wat betreft vragenlijsten: vragen kunnen verschillend geïnterpreteerd worden, hebben een beperkte mogelijkheid tot uitleg van het antwoord of zijn niet volledig beantwoord. Ook speelt altijd de vraag of wat mensen denken, ook is wat ze zeggen en bovendien wat ze doen.

Antropologen willen de mensen onder wie zij onderzoek doen, leren kennen door gedurende langere tijd met hen te leven. De toetsing van etnografische data vindt plaats met behulp van contextualisering en vergelijking.

Grunberg heeft de beeldende manier waarop de etnografie wordt opgeschreven onjuist afgedaan als romankunst, terwijl hier een diepe analyse achter schuilgaat.

Wat leert menswetenschappelijk onderzoek ons over het gedrag van mensen, is de vraag van Grunberg. Welnu, de antropologie geeft bijvoorbeeld inzicht in machtsrelaties tussen mensen en groepen mensen, het daaraan gerelateerde dominerende discours en het daaruit voortkomende onrecht en probeert dit aan de kaak te stellen. I liken mij geen onbelangrijke zaken in deze

omzet en probeer dit dan te raad te stellen. Lijkt mij geen onbelangrijke zaken in deze wereld!

Eefje Smet, antropoloog

'Onderzoeker wil vooral publiceren'

Tinka Veldhuis/Rafael Wittik - 04/11/11, 06:00

© GETTY

De kwestie-Stapel illustreert een groter euvel: de onderzoeker wordt niet afgerekend op zijn vermogen zelf data te vergaren. Dat stellen promovenda Tinka Veldhuis en hoogleraar Rafael Wittek aan de Rijksuniversiteit Groningen.

- ***Onderzoek geldt als onderbreking van het heilige publicatieproces***

Naar aanleiding van de fraude van hoogleraar Diederik Stapel suggereerde de commissie-Levelt onder andere dat de data voor een proefschrift als regel door de promovendus zelf worden verzameld en geanalyseerd. Dat is makkelijker gezegd dan gedaan. Binnen de sociale wetenschappen zijn twee tegengestelde ontwikkelingen gaande waardoor het voor jonge onderzoekers juist steeds moeilijker zal worden om hun eigen dataverzameling op te zetten. Hierdoor krijgen zij steeds minder kans om de vaardigheden op te doen die noodzakelijk zijn voor het opzetten en uitvoeren van onderzoek.

Rem op de productie

Eenzijds dwingt de groeiende publicatiedruk jonge onderzoekers om hun prioriteiten te verleggen. Diederik Stapel reikte zijn promovendi kant-en-klare onderzoeksresultaten aan, zodat zij hun tijd konden gebruiken voor 'het echte wetenschappelijke werk': analyseren en schrijven. Andere PhD-studenten waren hierop volgens het rapport 'jaloers'. Dit toont aan hoe inmiddels wordt gedacht over het zelf verzamelen van data: het blijkt vooral te worden gezien als een verstoring van het publicatieproces, een rem op de productie van artikelen.

Door de '*publish or perish*' cultuur is het voor promovendi zaak niet te lang stil te staan bij het ontwikkelen van een onderzoeksopzet maar zo snel mogelijk te beginnen met het schrijven van artikelen. Deze druk zal in de toekomst alleen maar toenemen omdat promotieplaatsen steeds vaker nog maar voor drie in plaats van de gebruikelijke vier jaar gefinancierd zullen worden. Het verzamelen van eigen data komt dus nog sterker in de knel.

Minder fraudegevoelig

Anderzijds is in de sociale wetenschappen sprake van professionalisering van het dataverzamelingsproces. In de sociale psychologie of experimentele economie zijn er bijvoorbeeld inmiddels tamelijk ver ontwikkelde 'labs' voor experimenteel onderzoek, vaak met geschoolde staf en goede procedures om de kwaliteit van de data te bewaken. Binnen de sociologie worden steeds meer grootschalige, internationale onderzoeksprojecten opgezet, zoals de *European Social Survey*. Dit is uiteraard een goede zaak, omdat deze projecten - opgezet en bewaakt door teams van ervaren onderzoekers - over strakke protocollen beschikken om de datakwaliteit te waarborgen. Ze zijn daardoor ook minder fraudegevoelig. Veel sociaal-wetenschappelijke promovendi maken dan ook dankbaar gebruik van deze omvangrijke databestanden. Meestal zijn ze zelf echter niet betrokken geweest bij het dataverzamelingsproces.

De publicatiedruk en de professionalisering van de dataverzameling leiden beide tot hetzelfde resultaat: individuele onderzoekers raken steeds minder betrokken bij het gehele onderzoeksproces, inclusief het verzamelen en analyseren van de data. Promovendi - en senior onderzoekers - worden hierdoor steeds afhankelijker van bestaande data. Steeds meer promovendi zullen bij het ontvangen van hun bul nooit een eigen dataverzameling hebben aangelegd, behalve misschien in de vorm van kleinere opdrachten en projecten tijdens hun bachelor- of masteropleiding.

Averechts

Deze ontwikkelingen zijn lastig tegen te gaan. Bestuurlijke reflexen, zoals het in detail voorschrijven van intensieve controlemechanismen, leiden tot een cultuur van wantrouwen die de collegiale samenwerking en de wetenschappelijke kwaliteit niet ten goede komen. Ze zullen uiteindelijk averechts werken.

Maar wat kan er dan wel worden gedaan? Promovendi zouden vaker betrokken moeten zijn bij de verzameling van onderzoeksdata. Een aantal onderzoekers zou gezamenlijk het gehele onderzoeksproces moeten doorlopen. Door gedurende het gehele proces intensief samen te werken en na te denken over het verdere verloop van het project, zal de kwaliteit van zowel de onderzoekers als hun onderzoek verbeteren.

Idealiter zouden deze projecten worden opgezet op langere termijn en in samenwerking met externe partijen. Hierdoor zouden meerdere generaties promovendi van de dataverzameling kunnen profiteren, omdat zij een vliegende start kunnen maken. De nodige infrastructuur (zoals de toegang tot een school of een andere organisatie) is al geregeld, er zijn contactpersonen en warmgedraaide procedures voor het verzamelen van onderzoeksdata.

Samenwerking

Jonge onderzoekers zouden hierdoor ook ervaring kunnen opdoen met het rapporteren over het verloop van hun onderzoek aan externe instanties. Denk aan de door Stapel verzonnen scholen: wat als er nu echt scholen, bedrijven of andere organisaties zouden bestaan die daadwerkelijk bereid zijn om samenwerkingsverbanden met een onderzoeksgroep aan te gaan?

Aantoonbare inspanning in en ervaring met het zelf verzamelen van data zou ook zwaarder meegewogen kunnen worden in de rekrutering en de beoordeling van onderzoekers. Met het opzetten en coördineren van een onderzoek, en het documenteren en beschikbaar stellen van zijn uitkomsten is veel tijd gemoeid. Tijd die niet kan worden besteed aan het schrijven, maar die nochtans goed gebruikt is.

Onder de huidige omstandigheden is er voor de meeste jonge sociaal-wetenschappelijke onderzoekers geen enkele prikkel om in een eigen dataverzameling te investeren. Dit zal pas veranderen als dit soort inspanningen - die tenslotte een bijdrage aan een collective good zijn - ook de nodige credits opleveren.

'Resultaten van Stapel werden door media en wetenschap voor zoete koek geslikt'

Amanda Kluveld – 04/11/11, 15:57

© GETTY

Columniste Amanda Kluveld vindt het een ernstige zaak dat zowel de media als collega-wetenschappers geen vraagtekens plaatsten bij onderzoek van Stapel.

Stel dat alle onderzoeken van Diederik Stapel niet op gefingeerde of aangepaste data waren gebaseerd? Dan zouden ze evengoed zijn doorgedrongen tot de media en even kritiekloos zijn genoteerd. Nooit was er iemand die vroeg: U heeft de proefpersonen dit en dit laten doen of laten zien, maar op basis waarvan denkt u daar nu een conclusie uit te kunnen trekken die breder is dan een conclusie die alleen van toepassing is op de proefpersonen die u in deze specifieke setting heeft onderzocht? Het is mogelijk dat Stapel (of een van zijn collegae) daar een zinnig en overtuigend antwoord op zou hebben kunnen geven, maar het gaat mij erom dat zulke vragen niet zijn of worden gesteld.

Warrige manier

Zo werd in 2002 in *de Volkskrant* in de wetenschapsbijlage verslag gedaan over een onderzoek van Stapel en zijn collega Ernestine Gordijn. Het onderzoek, zo vertelde Stapel aan *de Volkskrant*, kwam voort uit zijn fascinatie over het feit dat het afgelopen jaar een groot deel van de Nederlandse bevolking viel voor de charmes van Pim Fortuyn. Hoe kon dat gebeuren?, vroeg hij zich af. Was het Fortuyns politieke boodschap of speelden ook onbewuste processen een rol? Het zal een geïnteresseerde lezer niet ontgaan dat dit op zichzelf al een wat warrige manier is om een vraag te stellen.

Stapel wilde als 'iemand die zich verdiept in het onbewuste van de mens', graag bijdragen aan een antwoord op die vraag over de aantrekkingskracht van Fortuyn. Daartoe, zo berichtte de *Volkskrant*, stelde hij 'zoals een wetenschapper betaamt' een aantal hypothesen op. Die hadden onder andere betrekking op de mixed message van Fortuyn: 'een vrijzinnige homo die de islam 'achterlijk' vindt'. Wat dit nu precies tot een mixed message maakt, wat een mixed message volgens de definitie van Stapel eigenlijk is, wordt niet duidelijk en kennelijk vroeg de betreffende journalist zich deze zaken ook niet af.

Oneliners

Dan was er nog een hypothese, die betrekking had op Fortuyns ongewone taalgebruik en uiterlijk; de vele *oneliners* en de dure pakken, grote dassen onder het kale hoofd. Je zou bijna denken dat er nooit een politicus is geweest, die zich van *oneliners* bediende. Ook meende

Stapel dat 11 september iets te maken kon hebben met de populariteit van Fortuyn. Hoe, was niet duidelijk.

Stapel en Gordijn onderzochten de kwestie als volgt. Aan alle Groningse studenten psychologie werd gevraagd een vragenlijst in te vullen over studentenzaken. Twee weken later vulden ze opnieuw vragenlijsten in. Voordat ze dat deden kregen ze teksten en een foto te zien van een fictieve studentenleider, die uitspraken over studentenzaken deed. Groepen studenten kregen verschillende teksten en foto's voorgelegd: met consequente en tegenstrijdige boodschappen, een studentenleider die wel of niet recht in de camera keek, oneliners gebruikte of juist wollige taal, aantrekkelijk of onaantrekkelijk was. Daarna liet Stapel een aantal studenten via vragen 'aan 11 september denken'. Bij andere studenten werden die vragen achterwege gelaten. Als zijn hypothesen klopten zo zei Stapel 'dan zijn de studenten die een aantrekkelijke studentenleider zagen die tegenstrijdige dingen zei, terwijl ze aan 11 september dachten, het vaakst van gedachten veranderd.'

Fascinatie

Wat zegt die uitkomst precies over de populariteit van Fortuyn en de rol van het onbewuste daarin? Stapel heeft geen serieuze analyse gemaakt van Fortuyn *mixed-messages*, *oneliners* en wat hij allemaal niet meer over de politicus beweerde. Wel heeft hij hetgeen hij vanuit zijn fascinatie voor Fortuyn over diens populariteit bij elkaar bedacht, gevisualiseerd in een test. Waarschijnlijk zijn we over weinig anders meer te weten gekomen. We weten nu hoe Stapel over Fortuyn denkt en hoe hij dit op een creatieve wijze heeft vertaald in vragen over 11 september en foto's van een fictieve studentenleider. We weten nu hoe een specifieke groep, te weten Groningse studenten psychologie, die zich bewust waren van het feit dat ze aan een psychologische test deelnamen, op die door Stapel gecreëerde werkelijkheid heeft gereageerd. Over de populariteit van Fortuyn en de redenen daarvoor zijn we niets te weten gekomen of het moet dit zijn: dat die populariteit een hoogleraar en zijn collega ertoe brengt om dit soort testen te ontwikkelen.

Van de 'Fortuyn expertise' van Stapel werd gebruik gemaakt door de Volkskrant in een analyse van Sarah Palin. 'Juist de ambiguïteit maakt haar als kandidaat zo aantrekkelijk,' stelde Stapel. Palin leek een beetje op Fortuyn, meende hij: 'die was rechts, maar wel homo, hij was elitair, ja, maar heel Rotterdam stemde wel op hem.' Met terugwerkende kracht kwamen we zo toch iets te weten over wat Stapel nu bedoelde met de mixed message van Fortuyn: 'rechts maar wel homo'. Volgens Stapel is dat kennelijk problematisch en kun je alleen maar rechts zijn als je geen homo bent of ben je als homo automatisch links. Wederom hebben we te maken met de fascinaties en beperkingen van Stapels geest. Met wetenschap heeft dat niets te maken.

Racist

Op het moment dat Stapel de Fortuyn-testjes ontwikkelde, was hij bezig met een door NWO gefinancierd onderzoek waarin het bestaan van een 'racist mind' als uitgangspunt werd genomen. 'Het onderbewustzijn categoriseert. De huidige theorie stelt dat als je een vrouw ziet, of een Turk of Marokkaan, denk je automatisch aan alles wat je over die categorie hebt geleerd - zeg maar de culturele kennis over die groep. Je eerste reactie is in eerste instantie ook heel stereotiep. Pas na die eerste seconde, die eerste indruk, wordt je reactie gecontroleerd door het bewustzijn en reageer je met het door normen bepaalde, sociaal wenselijke gedrag.' Stapel wilde onder meer onderzoeken 'of een racist in eerste instantie dezelfde stereotype reactie heeft als een niet-racist, iemand met sociaal wenselijke ideeën.' Hij ging er vanuit dat er een verschil is tussen de onbewuste reactie van een racist en een niet-racist.

Interessant, maar hoe wilde Stapel nu eigenlijk een populatie racisten vinden? Wat is zijn definitie van racist en hoeveel racisten zijn er volgens hem in Nederland? Uit de testjes die hij voor dit onderzoek bedacht, blijkt niet bepaald dat hij daar diepgaand over na heeft gedacht. Een testje dat hij ontwikkelde bestond eruit dat aan blanke Nederlanders in een flits het woord 'Marokkaan' werd getoond. Daarna zou hij meten of die blanke Nederlanders negatiever gingen denken. Wat Stapel er niet bij vertelt is waarom de groep 'blanke Nederlanders' een zinnig gekozen onderzoeksgroep is.

Ernstig

Dat journalisten hier geen vragen bij hebben gesteld is vreemd. Dat de vakgenoten van Stapel geen vragen stelden is ernstig. Met de ontdekking van de gefingeerde data en het schandaal dat deze heeft veroorzaakt, zullen dergelijke belangrijke vragen ook niet gesteld gaan worden. Alles blijft zoals het is, alleen zal er op toe worden gezien dat de data werkelijk worden verzameld. De uitgangspunten van dit soort onderzoeken zullen waarschijnlijk niet ter discussie komen te staan terwijl een reflectie daarop van groot belang is.

Wat Stapel de media en zijn collega-wetenschappers vertelde werd voor zoete koek geslikt en dat zal zo blijven bij andere onderzoekers zonder gefingeerde data maar met onduidelijke en half-geëxpliciteerde uitgangspunten. 'Het is wederom typisch Stapel-onderzoek: theoretisch en tegelijkertijd maatschappelijk betrokken', wist *de Volkskrant* over het onderzoek van Stapel over

de *'racist-mind'*. Dat was en is kennelijk voldoende: voor de media en voor de vakgenoten van de gevallen hoogleraar.

Amanda Kluvel is historica en columniste van vk.nl.

'Betere begeleiding promovendi kan fraude aan het licht brengen'

May-May Meijer – 03/11/11, 17:35

© ANP. Diederik Stapel in zijn werkkamer in de Universiteit van Tilburg (archief).

Als de promovendi aan de Universiteit van Tilburg beter begeleid waren, dan was de fraude van hoogleraar Stapel waarschijnlijk eerder aan het licht gekomen, meent dr. May-May Meijer.

Hoogleraar sociaal psychologie Diederik Stapel pleegde op grote schaal fraude door onderzoeksdata in tientallen publicaties te figneren. Uit de interim-rapportage van de commissie Levelt blijkt dat naast de drie promovendi die de fraude ontdekt hebben, er in een eerder stadium nog een aantal andere klokkenluiders waren, waaronder drie promovendi. Met de bevindingen van die klokkenluiders is echter niets gedaan.

Ook geeft de commissie aan dat als medewerkers al te kritisch werden men gevaar liep dat de samenwerking werd beëindigd of dat er twijfel zouden ontstaan over de geschiktheid voor een mogelijk aio-schap. De vraag rijst of Diederik Stapel daadwerkelijk promovendi ontslagen heeft omdat ze te kritisch waren over zijn werkwijze. Als dat zo is dan de moeten deze promovendi in ere hersteld worden. Het ontslagen worden uit een aio-schap is een aangrijpende aangelegenheid die een hoop frustraties met zich meebrengt. Daarbij zijn er mogelijk glansrijke academische carrières in de knop gebroken.

Vertrouwenspersoon

In 2002 heeft het landelijk overleg van aio's en oio's het rapport *Behoud Talent!* over het verbeteren van de begeleiding van jonge onderzoekers aangeboden aan toenmalig minister Hermans. Dit rapport is gepresenteerd aan de Colleges van Bestuur van verschillende universiteiten. In het rapport wordt onder andere aanbevolen om vertrouwenspersonen aan te stellen per faculteit of per afdeling. Een aantal universiteiten is hiermee aan de slag gegaan, maar andere klaarblijkelijk nog niet.

Bij de Universiteit van Tilburg diende fraude aan de rector magnificus te worden gemeld. Die stap is voor de meeste promovendi te groot. Ze hebben een contactpersoon nodig die dicht bij ze staat, zoals ook geconstateerd wordt door de commissie Levelt. Het zou de universiteiten sieren om lering te trekken uit de affaire Stapel en de vertrouwenspersonen zo snel mogelijk in te voeren.

Meester-gezel

Ook wordt in het rapport ingegaan op de autonome en invloedrijke positie van de hoogleraar. Die positie maakte het mogelijk dat Diederik Stapel jarenlang heeft kunnen frauderen zonder dat er wet van werd gezegd. Een aanbeveling uit het rapport is dan ook om ervoor te zorgen dat

wat van werd gezegd. Een aanbeveling uit het rapport is dan ook om ervoor te zorgen dat decanen functioneringsgesprekken voeren met hoogleraren. Een andere aanbeveling luidt om te zorgen voor meer teamwerk. Dit verbreekt de meester-gezel relatie en kan zorgen voor een meer stimulerende omgeving.

Het verbeteren van de begeleiding van promovendi brengt veel werk met zich mee. Ik ben er echter van overtuigd dat een affaire als die met Diederik Stapel eerder aan het licht gekomen zou zijn als de aanbevelingen uit ons rapport waren opgevolgd. Een aantal aanbevelingen van de commissie Levelt komen dan ook overeen met de aanbevelingen uit *Behoud Talent!* Het is dan ook te hopen dat de universiteiten nu vaart maken met de aanbevelingen om de begeleiding van promovendi te verbeteren. Een adequate begeleiding van promovendi en een stimulerend werkklimaat zijn niet alleen middelen om tot hogere wetenschappelijke kwaliteit te komen, het zijn ook doelen op zich.

Dr. May-May Meijer is auteur van het rapport *Behoud Talent!* en oud-voorzitter van het landelijk overleg van aio's en oio's.

'Enquête is slechte en fraudegevoelige onderzoeksmethode'

Illya Jongeneel – 03/11/11, 06:00

© GETTY

Of wetenschappelijk onderzoek betrouwbaar wordt geacht, hangt te vaak af van de status van de onderzoeker. Dat zegt onderzoeker Illya Jongeneel.

De commissie die de fraude van hoogleraar Diederik Stapel onderzocht, concludeert dat de omvang van de fraude verbijsterend is. Het is echter niet de omvang van de fraude, maar de verbazing en ophef rondom de fraude die verbijsterend is.

Niet betrouwbaar

Al jaren zou bekend moeten zijn dat de onderzoeksmethode die veelal gebruikt wordt in sociaal-psychologische onderzoeken, namelijk de schriftelijke enquête, geen betrouwbare resultaten oplevert.

In de meeste takken van wetenschap worden de resultaten van een onderzoek, voordat de conclusies tot feiten verheven worden, geverifieerd door andere onderzoekers.

In de sociaal-psychologie is het sinds vele jaren gebruikelijk dat er volstaan wordt met één set vragen aan een bepaalde doelgroep. Hoewel duidelijk is dat de beantwoording van die vragen alleen tot conclusies kan leiden als het waarheidsgehalte van de antwoorden op een of andere manier getoetst kan worden, wordt sinds jaar en dag dit waarheidsgehalte afgelezen aan de betrouwbaarheid van de onderzoeker. Anders gezegd: de conclusies zijn waar op basis van de status, het respect of het geloof in de blauwe ogen van de onderzoeker.

Verleidelijk

Deze fraudegevoelige onderzoeksmethode heeft er al jaren geleden toe geleid dat opdrachtgevers de opdrachten gunden aan die onderzoekers die resultaten leverden waarmee de opdrachtgevers vooruit konden en wilden. Voor de onderzoekers is het in die situatie verleidelijk, ja zelfs noodzakelijk om te overleven, als onderzoeksresultaten tegemoetkomen aan de wensen van de opdrachtgever. De mogelijkheid tot extra media-aandacht is hierbij een voordeel.

Drie voorbeelden uit mijn eigen praktijk. In 1988 werd een toonaangevend onderzoek gedaan onder voetbalsupporters die naar de EK'88 in Duitsland gingen. Het onderzoek werd gedaan in de supportersbussen die de eerste dag aankwamen in Düsseldorf. Onderzoekers deelden in de bussen enquêteformulieren uit en beloofden 5 gulden voor elk ingevuld formulier. Ik heb met eigen ogen gezien dat in de bus waarin ik zat alle formulieren gegeven werden aan een vriendin van één van de hooligans die ze vervolgens allemaal braaf voorzag van de meest vreemde en uiteenlopende antwoorden.

uiteenlopende antwoorden.

Na een tijd kwamen de onderzoekers weer in de bus om de formulieren mee te nemen. Er werd keurig 48x5 gulden betaald waarvan de hele bus aan het bier ging. De resultaten van dit onderzoek onder zo'n 500 supporters zijn dus op zijn minst voor 10 procent vervuild en daarmee volledig onbetrouwbaar. De conclusies aan de hand van dit onderzoek waren echter wel maatgevend voor toekomstig politiek beleid en de onderzoeksleider werd deskundige op het gebied van de gedragingen van voetbalsupporters.

Overdrijven

Een ander toonaangevend onderzoek werd begin jaren '90 gedaan onder de harde kern-voetbalsupporters van verschillende clubs via de toen op verschillende plaatsen actieve supportersprojecten. De formulieren werden uitgedeeld in het supportershome en aan het eind van de avond weer opgehaald.

De tachtig harde kern-supporters van Go Ahead Eagles uit Deventer overlegden onderling welke gevolgen hun beantwoording kon hebben. Zij besloten dat het voor een gewelddadige uitstraling van de Deventer hooligans goed was om alle antwoorden op vragen over hun crimineel verleden of hun gewelddadigheid zwaar te overdrijven. Ook de resultaten van dit onderzoek werden maatgevend voor zowel het politieke beleid als de manier waarop de politie omging met voetbalsupporters en hooligans.

Eind jaren '90 werd een onderzoek onder hooligans gedaan naar de dieperliggende achtergronden van het hooliganisme. Het onderzoek werd gedaan onder hooligans die door de politie waren opgepakt en werden vastgehouden.

Vastzittend

Belangrijk resultaat van het onderzoek was dat hooligans vaak crimineel en/of gewelddadig gedrag vertonen. Hetzelfde resultaat was waarschijnlijk verkregen als de selectie niet was gemaakt op vastzittende hooligans, maar op vastzittende Telegraaflezers. Het is alsof je naar de Spaanse costa's gaat en daar de Nederlanders vraagt of ze wel eens in het buitenland op vakantie gaan. Ernstig wordt het als daaruit de conclusie zou worden getrokken dat een overgrote meerderheid van de Nederlanders de vakantie in het buitenland doorbrengt. Dit is echter wel de wijze waarop conclusies getrokken worden in de sociaal-psychologische onderzoeken.

Het zelfreinigend vermogen van de wetenschap, dat zich volgens de commissieleider Willem Levelt heeft laten zien, is juist nog verre van zichtbaar. Zolang in een slecht te controleren onderzoekstak als die van de sociaal-psychologie de belangrijkste onderzoeksmethode de enquête is, zal de wetenschap moeten rekenen op ernstige vervuiling van onderzoek en resultaten en zal zij er rekening mee moeten houden dat onderzoekers verleid worden hun eigen belang boven dat van de wetenschap te plaatsen.

Iliya Jongeneel deed in 1985 als een der eersten onderzoek naar voetbalsupporters.

'Rapport-Stapel: hoeksteen van de wetenschap blijkt van eierkoek'

Erik Jacobs – 01/11/11, 14:48

© ANP. Diederik Stapel.

Te veel nadruk op de persoonlijkheid van wetenschapsfraudeur Stapel verhuult een ander serieus probleem: van een gezonde wetenschappelijke omgeving blijkt geen sprake meer te zijn. Dat betoogt promovendus Erik Jacobs.

Gisteren verscheen een tussenrapport van de onderzoekscommissie van de Universiteit van Tilburg naar de fraude van prof. dr. Diederik Stapel. De gevolgtrekking dat Stapel een 'geraffineerd' fraudeur is, die 'onbeschaamd' gebruikmaakte van zijn 'prestige, aanzien en macht', is amper een voetnoot vergeleken bij de tweede conclusie van de rapporteurs: de wetenschappelijke kritiek functioneerde in de eufemistische bewoordingen van de commissieleden 'gebrekig'. Deze gevolgtrekking trekt met kracht het velletje van de wetenschap en legt het stinkende ettergezwel bloot dat positivisme en meritocratische principes in de wetenschap hebben veroorzaakt en dat zich hopelijk niet eenvoudig zal laten toedekken.

Je kunt zeggen, Stapel is gewoon een megalomane gek die, gedreven door zijn wetenschappelijke grootheidswaan, data uit zijn dikke duim zoog om zijn positie als eminent sociaal-psycholoog te onderschragen. Dat is ook niet bezijden de waarheid, maar het legt te veel de nadruk op Stapels gedrag en niet op de voorwaarden en de context die dit gedrag mogelijk maakten. In een gezonde wetenschappelijke omgeving zou Stapels gedrag namelijk helemaal niet nodig zijn geweest en tot niets hebben geleid.

Hokje

Helaas is van een gezonde wetenschappelijke omgeving al lang geen sprake meer. Van de drie intellectuele deugden die Aristoteles omschreef: *epistèmè*, de kennis onafhankelijk van context, zoals wiskunde en natuurwetenschap; *technè*, pragmatische, contextafhankelijke kennis gericht op productie, waartoe bijvoorbeeld bouwkunde en architectuur moeten worden gerekend en *phronèsis*, contextafhankelijke kennis gericht op het handelen, waartoe bijvoorbeeld de politiek en de geesteswetenschappen moeten worden gerekend; wordt enkel de eerste nog als basis voor de wetenschap onderkend.

Het is tekenend dat wij voor die laatste vorm van Aristoteliaanse intellectuele deugd geen fatsoenlijke vertaling kennen, terwijl het juist deze vorm van kennis is die het meest in de buurt komt van wat wij zouden omschrijven als 'gezond verstand' of 'wijsheid' (deze samenvatting is ontleend aan een artikel van Paul Verhaege). Enkel *epistèmè* wordt nog voor waar aangezien, zozeer dat we álle wetenschap in dat hokje willen duwen.

In de wetenschapsfilosofie wordt dit wel aangeduid met de term 'positivisme': de notie dat alleen

In de wetenschapsfilosofie wordt dit wel aangeduid met de term positivisme. De noot dat alleen empirische wetenschap geldige kennis oplevert en dus dat alle wetenschap empirisch moet zijn. Dit is natuurlijk flauwekul. Waar een mathematisch, logisch experiment op papier kan worden uitgevoerd en de meeste natuurwetenschappelijke zaken kunnen worden getest in klinische omgevingen zonder storende variabelen, is dit in de meeste andere wetenschappen volstrekt onmogelijk. De economie laat zich niet in modellen vangen, de geschiedenis is *nicht wie es eigentlich gewesen*, maar slechts wat wij er in het heden van maken. De menselijke geest laat zich niet isoleren om medisch-therapeutische tests op uit te voeren.

Vernatuurwetenschappelijking

Toch menen veel wetenschappers in alle laatstgenoemde gebieden, te moeten voldoen aan de standaard van de natuurwetenschap. En zij die dit niet willen, worden hiertoe min of meer gedwongen door de structuren die van overheidswege aan de universitaire wereld zijn opgelegd. Die structuren, bedoeld om de wetenschappelijke output te meten, hebben geleid tot allerlei bevreemdende excessen. Publicaties afleveren is belangrijker geworden dan de inhoud of het nut van die publicaties an sich. Hoe meer publicaties in hoe meer internationale *a-rated* tijdschriften, hoe waardevoller de wetenschapper voor een instituut. (Weet u hoeveel van dergelijke tijdschriften zijn geïnteresseerd in, ik noem maar iets, de geschiedenis van Nederland? U kunt wel raden.)

Als de wetenschapper er bovendien in slaagt om, mede dankzij die lijst publicaties, subsidiepotjes binnen te schrapen waarmee nieuwe publicaties kunnen worden gemaakt zit hij geramd. Tekenend voor dit proces is dat een nieuw aan te stellen hoogleraar niet wordt beoordeeld op zijn didactische kwaliteiten of zijn intellect en zelfs niet meer op zijn publicaties, maar op zijn staat van dienst als geldschraaper en zijn 'internationale netwerk'. Gevolg is dat universitair docenten, hoogleraren en wetenschappelijk medewerkers aan allerlei instituten meer tijd besteden aan het schrijven van subsidievoorstellen dan aan onderzoek of onderwijs.

Tumor

Een van de belangrijkste ziektebeelden van deze positivistische tumor is wel de statistiek. In bijna elke tak van wetenschap duikt deze methode op, als gevolg van het verlangen zaken in cijfers te vangen om daarmee 'verifieerbare' en 'falsifieerbare' conclusies te kunnen trekken. Een mooi voorbeeld is de enorme populariteit van *e-humanities* op de Nederlandse universiteiten. Om met Stalin te spreken: statistiek is onpersoonlijk en heeft daardoor een natuurwetenschappelijke glans, die maar al te vaak naar de bol van de wetenschapper stijgt. Zonder Bayesiaanse verificatie vallen de meeste statistische resultaten sterk in twijfel te trekken.

Uitgerekend de sociale psychologie is een schoolvoorbeeld van een vakgebied dat zich op de zeephelling van het positivisme bevindt. Het wil eigenlijk liefst een natuurwetenschap zijn. Maar nog minder dan dat de geneeskunde dat is, geldt dit voor de psychologie. De mens laat zich niet door een deeltjesversneller halen, of tot het absolute nulpunt terugbrengen. Die is veel te complex om te willen vangen in simpele statistiek, maar behoort tot de *phronêsis*, waar het menselijk verstand het werk moet doen, niet de cijfertjes. Maar ja, het menselijk verstand kun je niet tellen en dus kun je niet zo gemakkelijk publiceren in tijdschriften die willen kunnen falsificeren en dus kom je in academia niet aan de bak. En dus ga je aan de gang met experimentjes die met de werkelijkheid niets van doen hebben om data te verzamelen voor onzinnige statistische conclusies.

Idiotie onderzoeken

Terug naar Stapel. Het gevolg van deze twee processen, dat van de publicatiedruk en dat van de toepassing van statistiek op gedrags-, mens- en geesteswetenschappen, zijn noodzakelijke voorwaarden voor de fraude. Dat wil niet zeggen dat elke wetenschapper wordt als Stapel, maar de waarde die in de wetenschap wordt toegekend aan databestanden die statistisch kunnen worden geanalyseerd, data die bovendien nauwelijks is te vergaren, maakt de ruimte voor fraude onvoorstelbaar groot. Dan krijg je dus idiote onderzoeken waaruit blijkt dat vleeseters asociaal zijn. Het is haast ironisch dat in de zaak Stapel juist falsificatie en verificatie, onderdelen van het proces dat in de wetenschap van eminent belang is, hebben gefaald.

Het rapport van de onderzoekscommissie somt op: 'research master studenten, promovendi, promotiecommissies, postdocs, junior en senior onderzoekers/collega's, collega's en bestuurders van het departement, van de faculteit, van de universiteit en de redacties en reviewers van wetenschappelijke tijdschriften.' Allemaal hadden die volgens de commissie kunnen inzien dat er iets niet klopte aan Stapels onderzoeken, die telkens zijn hypothesen bevestigden, zelden of nooit *out-of-range* data opleverden en bovendien onwaarschijnlijk grote effecten registreerden. 'De conclusie was niet dat dit alles onwaarschijnlijk was, maar integendeel dat de experimenteerkunde van de heer Stapel bewonderenswaardig was. 'Te mooi om waar te zijn' was een welgemeend compliment voor zijn kunde en creativiteit.'

Argwaan

Maar ja, Stapels data waren niet openbaar, die hield hij voor zichzelf, en daardoor maakte hij het ook wel heel lastig zijn werk te controleren. Dat dit niet met argwaan werd gezien, is een van de

ook wel moeilijk zijn werk te controleren. Dat dit niet met argwaan werd gezien, is een van de gevolgen van concurrentie tussen wetenschappers. Geef je data vrij en voor je het weet, snaait een ander al die mooie artikelen die je er nog over wilde schrijven voor je neus weg. Het enige bezit dat een wetenschapper in de ratrace van het onderzoek heeft zijn zijn persoonlijk vergaarde data. Geen wonder dat er grote terughoudendheid is bij het openbaren van data. En juist dit laatste, het openbaar maken van alle data, zou het mogelijk maken fraude als die van Stapel te voorkomen. En zo bijt de slang zich in de staart. Openbaar maken van data is een utopie zo lang we blijven eisen dat wetenschappers publiceren, produceren en concurreren. Geen van die termen heeft een intrinsieke waarde voor het wetenschappelijk onderzoek, maar ze zijn verworden tot het belangrijkste waarmee een wetenschapper zich bezighoudt.

Te doen alsof Stapels fraude een alleenstaand geval zou zijn, is onvoorstelbaar naïef. Hoe gemakkelijk is het niet om net dat ene vakje aan te passen zodat de uitkomst net ietsje mooier is voor die publicatie in *Science of Nature*? Bovendien is data vervalsen niet de enige vorm van wetenschappelijke fraude. Peer reviewers die een werk afkeuren om vervolgens een jaar later zelf hoge ogen te gooien met precies die resultaten die zij eerder afwezen, het stelen van andermans gegevens of conclusies zonder te citeren, het afschieten van artikelen van concurrenten omdat het concurrenten zijn, of omdat ze ondergeschikt zijn, of uit persoonlijke rancune. Al die zaken spelen zich af achter de schermen van de wetenschap. Wetenschappers zijn mensen, gevangen in een wereld die van buitenaf wordt bepaald, waarop zij geen invloed hebben en waarbinnen niets zeker is en je toekomst meer afhangt van je elleboogwerk dan van je wetenschappelijke merites. Met de affaire-Stapel als triest gevolg.

Erik Jacobs promoveert op de relatie tussen pers en politiek in de eerste Nederlandse democratie (1795-1801) aan de Universiteit van Amsterdam.

Fraude Stapel 'verbijsterend'

MAARTJE BAKKER – 01/11/11, 00:00

De omvang van de fraude met wetenschappelijke data door de gewezen hoogleraar psychologie Diederik Stapel is 'verbijsterend'. Dat concludeert de commissie die de fraude heeft onderzocht. De universiteiten van Tilburg en Groningen hebben aangifte gedaan tegen Stapel wegens valsheid in geschrifte en oplichting.

TILBURG - De commissie, onder leiding van de psycholinguïst Willem Levelt, stelt vast dat Stapel data voor meer dan dertig wetenschappelijke artikelen uit zijn duim heeft gezogen. De fraude heeft zeker acht jaar geduurd. Nader onderzoek is volgens de commissie nodig.

In een gisteren gepresenteerd interim-rapport schetst de commissie hoe de fraude van sociaal-psycholoog Stapel van kwaad tot erger ging: wat begon met het aanvullen van data, eindigde met het fingeren van alle gegevens in een onderzoek. Zo schiep Stapel langzaam een eigen werkelijkheid, waarin vleeseters hufters waren en mensen agressief werden van een chaotische omgeving.

Stapel maakte zijn promovendi wijs dat hij experimenten liet uitvoeren op scholen. De gegevens kwamen per kerende post: kant en klaar, statistisch getoetst en al, zodat de jonge onderzoeker zich kon wijden aan het analyseren en schrijven. Totdat drie jonge promovendi, volgens Levelt behept met 'moed, alertheid en speurzin', lont roken, de data afgelopen zomer onder de statistische loep legden en ontdekten dat er ongerijmdheden in zaten.

'Uiteindelijk heeft de wetenschap laten zien zelfreïnigend te zijn, maar dat heeft veel te lang geduurd', zegt Levelt. Hij constateert dat de cultuur onder sociaal-psychologen de fouten van Stapel mogelijk heeft gemaakt. 'Die is te zeer gericht op snel scoren met mediagenieke onderwerpen. Bovendien heeft iedereen zijn eigen winkeltje, in plaats van een gezamenlijke verantwoordelijkheid.'

Niet dat er nooit iemand twijfelde aan de echtheid van de gegevens die Stapel aanleverde, maar promovendi met argwaan werden door Stapel onder druk gezet. Daarvoor maakte hij, schrijft Levelt, 'onbeschaamd gebruik van zijn prestige, aanzien en macht; men diende vertrouwen te hebben in de heer Stapel'.

De zaken bloedden dood, ook al doordat de meldingen steeds ergens anders terechtkwamen. Bovendien bleek de stap om vermoedens van fraude bij de rector magnificus te melden, zoals de regel is in Tilburg, te groot.

Het is een van de aanbevelingen die de commissie-Levelt doet: stel een laagdrempelige vertrouwenspersoon voor fraudegevallen aan, los van het bestuur. Ook moeten gegevens waarover wordt gepubliceerd vijf jaar lang openbaar te raadplegen zijn. En moet er aangifte worden gedaan tegen Stapel.

De Tilburgse rector magnificus Philip Eijlander zal dit advies opvolgen. 'Het is een gruwelijke fraudezaak. Het is onvoorstelbaar en schokkend dat iemand zoveel schade kan aanrichten', zegt hij. Doorslaggevend voor de aangifte is dat 'de belangen van de wetenschap en van jonge wetenschappers zozeer zijn geschaad dat strafrechtelijk optreden aangewezen kan zijn'.

Diederik Stapel geeft in een reactie in het rapport zijn fouten toe. Hij laat weten niet te hebben gehandeld uit eigenbelang. 'Ik herken me niet in het beeld dat wordt geschetst van een man die heeft geprobeerd jonge onderzoekers voor zijn karretje te spannen.' Wat hem wel heeft bewogen, weet Stapel niet.

Robbert Dijkgraaf, president van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW), heeft het onderzoeksrapport 'met open mond' gelezen. 'Mijn ergste vrees is uitgekomen, dit is veel omvangrijker dan gedacht.'

Dijkgraaf is vooral geschokt door de schade die Stapel jonge onderzoekers heeft toegebracht. De KNAW-president kan zich niet voorstellen dat niet eerder werd getwijfeld aan de data van Stapel. Die waren 'te mooi om waar te zijn'.

Geschokte Robbert Dijkgraaf: Fraude Stapel veel erger dan gevreesd

ANP – 31/10/11, 14:42

Robbert Dijkgraaf

UPDATE 'Met open mond' heeft Robbert Dijkgraaf, president van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW), het onderzoeksrapport over de frauderende ex-hoogleraar Diederik Stapel gelezen. 'Mijn ergste vrees is uitgekomen, dit is veel omvangrijker dan gedacht.'

- *Ik kende Stapel vrij goed, heb lang met hem samengewerkt. En in die tijd heb ik hem nooit op één leugen kunnen betrappen. Maar vanaf het moment dat duidelijk werd wat hij gedaan had, heb ik een heel andere Diederik Stapel leren kennen dan ik al kende*

Philip Eijlander

- *Door Stapel zijn intimiderende houding en het feit dat hij werd gezien als 'ster-onderzoeker' was het erg lastig om publiekelijk aan hem te twijfelen*

Robbert Dijkgraaf

Volgens Dijkgraaf heeft Stapel jarenlang een toneelstuk opgevoerd en op een 'niet te vermoeden omvang' kunnen frauderen. Dat Stapel zo lang door heeft kunnen gaan met zijn praktijken, maakt de impact van zijn daden nog veel groter, vindt Dijkgraaf. 'Ik ben met name geschokt door de schade die hij jonge onderzoekers heeft toegebracht.'

'Intimiderende houding'

De KNAW-president kan zich niet voorstellen dat er niet eerder werd getwijfeld in de wetenschappelijke wereld aan de data van Stapel. 'Maar door zijn intimiderende houding en het feit dat hij werd gezien als 'ster-onderzoeker' was het erg lastig om publiekelijk aan hem te twijfelen.'

Desondanks had de beroepsgroep zich volgens Dijkgraaf moeten afvragen of de resultaten van Stapel niet 'te mooi om waar te zijn' waren. 'Deze zaak benadrukt nogmaals dat ethisch gedrag ontzettend belangrijk is. Directe collega's moeten elkaar kritisch de maat nemen.'

'Heel andere Diederik Stapel'

Rector magnificus Philip Eijlander van de Universiteit van Tilburg heeft de afgelopen maanden 'een heel andere Diederik Stapel' leren kennen, zei hij vandaag.

'Ik kende Stapel vrij goed, heb lang met hem samengewerkt. En in die tijd heb ik hem nooit op één leugen kunnen betrappen. Maar vanaf het moment dat duidelijk werd wat hij gedaan had, heb ik een heel andere Diederik Stapel leren kennen dan ik al kende.'

'Zo laaa moeilijke drempel'

'We zullen het systeem waarbij dit soort misstanden aangekaart kan worden, aanpassen. We mikken op een stelsel waarbij de drempel om een klacht in te dienen of een vermoeden van fraude te uiten, zo laag mogelijk is', aldus Eijlander.

De supervisie van psychologisch promotie-onderzoek zal in Tilburg standaard gedaan worden door twee promotoren. 'Maar ik wil nog een stapje verder gaan en een voorstel indienen bij het college van promoties om dit universiteitsbreed door te voeren, dus ook op andere vakgebieden', aldus Eijlander.

Promovendi

Promovendi Netwerk Nederland is ook zeer geschrokken van de omvang van de fraude. 'We zijn geschokt hoe dit zo ver heeft kunnen komen', zegt voorzitter Linda Klumpers. Ze is wel blij dat promovendi hun graad behouden.

Het onderzoek van de commissie-Levelt laat volgens Klumpers zien hoe belangrijk het is dat promovendi hun volledige onderzoek zelf doen. 'Als zij zelf data verzamelen, kunnen er ook geen dingen gebeuren.'

Onderzoek duurt jaren

Het kan nog jaren duren voordat de totale omvang van de fraude duidelijk is. Vaststaat dat Stapel de onderzoeksdata van ten minste 30 publicaties in gerenommeerde vaktijdschriften en diverse hoofdstukken in boeken heeft verzonnen.

In een uitgebreid onderzoek worden alle 130 tijdschriftpublicaties en 24 hoofdstukken in verschillende boeken onder de loep genomen. Voor die tijd wordt volgens een woordvoerder van de Universiteit van Tilburg niet naar buiten gebracht in welke publicaties valse gegevens staan.

'Als Stapel besluit mee te werken, zal het onderzoek nog een aantal maanden duren. Wenst hij niet mee te werken, dan moeten alle onderzoeksgegevens statistisch nagerekend worden. Dat is een omvangrijk en zeer duur proces. Dat nog jaren kan duren. Maar als blijkt dat het nodig is, zullen we het doen', aldus Levelt.

Diederik Stapel: 'De druk is mij te veel geworden'

Diederik A. Stapel – 31/10/11, 13:21

Hoogleraren tijdens de opening van het academisch jaar.

Diederik Stapel, de op non-actief gestelde Tilburgse hoogleraar die onderzoeksresultaten gefingeerde, liet zijn woordvoerder gisteren een verklaring naar de Volkskrant sturen. 'In een systeem waar weinig controle is, waar mensen veelal alleen werken, ben ik verkeerd afgeslagen.'

De laatste weken heb ik lang nagedacht of ik moet reageren en zo ja, wat ik dan moet zeggen. Het is moeilijk de juiste woorden te vinden. De commissie heeft gesproken. En nu moet ik en wil ik iets zeggen, hoe onmogelijk het ook is het juiste te zeggen.

Ik heb gefaald als wetenschapper, als onderzoeker. Ik heb onderzoeksgegevens aangepast en onderzoeken gefingeerd. Niet een keer, maar meerdere keren, en niet even, maar gedurende een langere tijd. Ik realiseer me dat ik door dit gedrag mijn directe collega's in verbijstering en boosheid heb achtergelaten en mijn vakgebied, de sociale psychologie, in een kwaad daglicht heb gesteld. Ik schaam me daarvoor en ik heb daar grote spijt van.

Wetenschap is mensenwerk, het is teamwork. Ik heb de afgelopen jaren enorm genoten van de samenwerking met talloze getalenteerde, zeer gemotiveerde collega's. Ik hecht er aan te benadrukken dat ik hen nooit op de hoogte heb gebracht van mijn oneigenlijk gedrag. Ik bied mijn collega's, mijn promovendi en de gehele academische gemeenschap mijn oprechte excuses aan. Ik ben me bewust van het leed en het verdriet dat ik bij hen heb veroorzaakt.

Sociale psychologie is een groot, belangwekkend, en solide vakgebied dat prachtige, unieke inzichten biedt in menselijk gedrag en daarom nog steeds veel aandacht verdient. Ik heb de fout gemaakt dat ik de waarheid naar mijn hand heb willen zetten en de wereld net iets mooier wilde maken dan hij is. Ik heb gebruik gemaakt van oneigenlijke middelen om de resultaten aantrekkelijk te maken. In de moderne wetenschap ligt het ambitieniveau hoog en is de competitie voor schaarse middelen enorm.

De afgelopen jaren is die druk mij te veel geworden. Ik heb de druk te scoren, te publiceren, de druk om steeds beter te moeten zijn, niet het hoofd geboden. Ik wilde te veel te snel. In een systeem waar weinig controle is, waar mensen veelal alleen werken, ben ik verkeerd afgeslagen. Ik hecht eraan te benadrukken dat de fouten die ik heb gemaakt, niet zijn voortgekomen uit eigenbelang.

Ik beseef dat er nog heel veel vragen zijn. Mijn huidige gesteldheid staat mij echter niet toe deze te beantwoorden. Ik zal nog diep moeten graven om te achterhalen waarom dit alles gebeurd is, wat

beantwoorden. Ik zal nog diep moeten graven om te achterhalen waarom dit alles gebeurd is, wat mij hiertoe heeft bewogen. Ik heb hierbij hulp nodig die ik inmiddels ook heb gekregen. Hier wil ik het op dit moment bij laten.

Diederik A. Stapel

•

'Bestudeer de werkelijkheid in het wild'

WILMA DE REK – 05/10/11, 00:00

De wetenschap ligt onder vuur. Volgens Annemarie Mol zitten onderzoekers te veel in het lab. 'Buiten veranderen alle variabelen.'

'Er zijn verschillende dingen aan de hand in de wetenschap. Een daarvan is dit: in de 19de eeuw is een fantastische techniek ontwikkeld, die van het laboratoriumonderzoek. Het mooie van een laboratorium is dat je daar de werkelijkheid kunt temmen. Dat je alles onder controle hebt. Je houdt, zoals dat in het laboratorium heet, alle variabelen onder controle, en met één ervan ga je variëren. Dan kun je meten wat daarvan het effect is. Dat was een historische doorbraak, je kon opeens precieze kennis vergaren over afzonderlijke variabelen.

'De moeilijkheid waarmee we nu te maken hebben, is dat we op de grenzen van deze methode van onderzoeken stuiten. Want als je steeds één variabele varieert en de rest constant houdt, dan weet je na verloop van tijd wel heel veel over de werkelijkheid in het lab, maar dat valt niet zomaar te vertalen naar de werkelijkheid daarbuiten. De onhebbelijkheid van de werkelijkheid buiten het lab is dat daar alle variabelen tegelijk variëren.'

Wetenschapsonderzoeker, filosoof en hoogleraar antropologie Annemarie Mol (1958) treedt komende donderdag in Groningen op als co-referent bij het Lolle Nauta Forum dat de Faculteit voor Wijsbegeerte van de Rijksuniversiteit Groningen jaarlijks organiseert (zie kader). Lolle Nauta, overleden in 2006, was er hoogleraar wetenschapsfilosofie; Annemarie Mol promoveerde in de jaren tachtig bij hem. Ze heeft vooral onderzoek gedaan naar westerse wetenschappen en technieken: welke vragen stellen ze en welke niet; welke methoden gebruiken ze?

Het is een onderwerp waarover de afgelopen weken ook niet-wetenschappers zich gretig bogen. 'Wetenschap is ook maar een mening', kopte nrc.next naar aanleiding van de commotie rond de Tilburgse hoogleraar psychologie Diederik Stapel, toen bekend werd dat hij onderzoeksgegevens had verzonnen. En vorige week ontstond commotie over een persbericht van de Wageningen University waarin de uitkomsten van een onderzoek naar de gezondheidseffecten van melk waren aangedikt.

Staan deze affaires voor meer? Ligt de wetenschap terecht onder vuur?

'Diederik Stapel staat niet voor de teloorgang van de wetenschap, dat is volstrekte flauwekul. Dit is een geïsoleerd geval van iemand die jukt om hem moverende redenen die mij niets aangaan. En dat heeft dus niks met dé wetenschap te maken. Dé wetenschap bestaat trouwens ook niet. Er bestaan wetenschappen en takken van wetenschap en stromingen binnen de wetenschap: het is een wereld vol verschillen.

'Een ernstiger probleem is dit: ook als mensen niet jokken, is het de vraag wat de kracht is en wat de beperkingen zijn van onderzoeksmethoden waar losse feiten uitkomen over afzonderlijke variabelen. Je ziet nu in verschillende wetenschappen de behoefte opkomen aan nieuwe methoden. Aan methoden waarmee we niet de werkelijkheid in het laboratorium, maar de werkelijkheid in het wild kunnen bestuderen. Ecologie, klimaatwetenschappen, geneeskunde: dat zijn allemaal wetenschappen die te maken hebben met een werkelijkheid die complex is.

'Toch wordt het beeld van de wetenschap gedomineerd door wat er in laboratoria gebeurt. Dat zal nog wel even duren: er horen tijdschriften bij, financieringsstromen, wetenschapsbeleid, en die zaken zijn voorlopig nog stukken beter afgestemd op laboratoriumwetenschap dan op wetenschap in het wild. Daar zit geen complot achter, het is zo gegroeid en geïnstitutionaliseerd. We moeten dat langzaam zien te veranderen.

'Een van de dingen die wetenschappers al wel snel anders zouden moeten doen, is dat ze niet alleen de uitkomsten van onderzoek weergeven, maar ook de methode. Dat is niet ingewikkeld. Als je een uitkomst kunt begrijpen, kun je de methode ook begrijpen - en wetenschappers moeten zichzelf en elkaar maar trainen om hun werk uit te leggen. De uitkomst van een onderzoek is namelijk altijd gekoppeld aan een methode. Als iets waar is, is het waar onder die precieze omstandigheid.

'De idee achter de laboratoriummethode is dat je een situatie zo goed kunt temmen, dat je de

resultaten ervan kunt generaliseren. Dat je kennis uit het laboratorium kunt verplaatsen en in het dagelijks leven kunt toepassen. Maar vaak is dat te kort door de bocht. Ik wil niet zeggen dat je kennis nooit kunt verplaatsen, maar het kost wel werk, en je moet altijd nagaan wat het betekent dat er buiten het lab allerlei andere kwesties meespelen.'

Stel dat het vleesonderzoek van Diederik Stapel, Marcel Zeelenberg en Roos Vonk wél op betrouwbare gegevens had gestoeld, wat was het dan waard geweest?

'Ik heb het onderzoek niet gelezen, dus ik weet het niet. Maar meer algemeen geldt ook hier dat je de methode erbij wilt weten. Wat is er precies gemeten? Als je mensen plaatjes van vlees laat zien, leer je op zijn best iets over wat mensen doen als ze zulke plaatjes zien. Niet over wat ze doen als ze vlees eten.'

Zie je dit soort onderzoek in de psychologie meer dan elders?

'In de laboratoriumpsychologie. Bij psychologen die heel hard hun best doen 'echte' wetenschap te bedrijven, en al hun variabelen te temmen. Maar er bestaat ook psychologie in het wild. Er zijn psychologen die onderzoek doen in complexe situaties - verkeerstorens, scholen, supermarkten - en die kijken: hoe gedragen mensen zich daar? Je kunt in het lab ook best van alles leren, je kunt er vraagstellingen ontwikkelen om in het wild verder te exploreren.

'Stel dat iemand in het laboratorium een verband zou vinden tussen vlees eten en agressie, dan kun je denken: interessant; op welke manier zouden we buiten het lab kunnen nagaan onder welke omstandigheden dat daar ook zo is? Maar bij onderzoek alle variabelen openhouden is ingewikkelder dan je terug te trekken op methoden die voldoen aan het ideaal van de gecontroleerde wetenschap.'

Lolle Nauta Forum 2011

Donderdag 6 oktober spreekt antropologe Aihwa Ong van de University of California, Berkely, bij het Lolle Nauta Forum in Groningen. Het Forum begint om 20.00 uur. Co-referent is Annemarie Mol. Het onderwerp van het Lolle Nauta Forum 2011 is 'biotechnologie en burgerschap in een globaliserende wereld'.

Dna-technieken en stamcelonderzoek maken toepassingen mogelijk die vroeger ondenkbaar waren. Biomedische praktijken zijn net als de rest van de wereld geglobaliseerd. Welke gevolgen hebben internationaal draagmoederschap, orgaandonatie en genetische databanken voor familie- en verwantschapsrelaties? Voor het gevoel ergens bij te horen? En voor wettelijke regels omtrent burgerschap?

Voor meer informatie: 050-3635463 of www.rug.nl/filosofie/LolleNautaForum

'Controleer intern alle publicaties om misleiding in wetenschap te voorkomen'

Henk Folmer – 21/09/11, 06:00

© THINKSTOCK

Om misleiding in de wetenschap te voorkomen, is een scherpere interne controle nodig en een kritischer houding van de media.

De universiteit is ontaard in een bedrijf met sterk verwaterde doelstellingen. Gedwongen door steeds strakkere financiële kaders worden studenten in zo groot mogelijke aantallen in zo kort mogelijke tijd door een nauwkeurig voorgeprogrammeerd studieprogramma gejaagd. Voor verbreding en verdieping en de ontwikkeling van een kritische houding en creativiteit blijft steeds minder ruimte over.

Impactfactor

Ook bij onderzoek spelen kwantitatieve productiedoelstellingen een hoofdrol. Faculteiten, vakgroepen en individuele onderzoekers worden afgerekend op basis van aantallen citaties en publicaties in internationale tijdschriften met een hoge impactfactor, dat wil zeggen tijdschriften waar vaak naar wordt verwezen. Daarnaast spelen aantallen promoties en in bepaalde faculteiten het aantal patenten een rol.

In een dergelijk klimaat wordt de ruimte steeds krappere voor kritische reflectie en de ontwikkeling van nieuwe concepten en theorieën, waarvoor universiteiten van oudsher tot de voornaamste broedplaatsen behoren. Ernstiger is dat het manipulatie van onderzoeksuitkomsten in de hand werkt. De recentelijk aan het licht gekomen fraude door de Tilburgse psycholoog Stapel, die zijn gegevens uit zijn duim zoog, is hiervan een extreme vorm.

Echter, ook reële onderzoeksgegevens kunnen zodanig bewerkt worden dat de analyse ervan resultaten oplevert die dicht in de buurt komen van wat de onderzoeker wenselijk acht. De Engelse uitdrukking voor deze praktijk, *torturing the data*, is veelzeggend. Op welke schaal deze vorm van misleiding voorkomt, valt moeilijk te beoordelen, omdat het alleen ontdekt kan worden door hernieuwde analyse door derden van de gebruikte gegevens.

Ondoenlijk

Bovendien is de grens tussen verantwoorde bewerking en *torturing* niet altijd scherp te trekken. De controle op misleiding door *torturing* ligt bij de redacties van tijdschriften en uitgevers. Deze zouden de onderzoeker in ieder geval moeten vragen de gebruikte gegevens met het aangeboden manuscript voor inspectie ter beschikking te stellen. Idealiter zouden zij de analyse door deskundigen moeten laten beoordelen. In de praktijk gebeurt het eerste zelden en het laatste vrijwel nooit, althans in de sociaal-economische wetenschappen. De overgrote meerderheid van de redacties gaat erop uit dat de gegevens reëel zijn en op de juiste wijze

meerderheid van de redacties gaat ervan uit dat de gegevens reëel zijn en op de juiste wijze geanalyseerd zijn. Vanwege het enorme aanbod van artikelen, veroorzaakt door de publish or perish-praktijk, is externe controle feitelijk ondoenlijk.

Niet alleen empirisch, maar ook theoretisch onderzoek biedt mogelijkheden om naar een gewenste uitkomst toe te werken. Door een bepaald uitgangspunt te kiezen en alternatieven te verdoezelen, is het een fluitje van een cent om een gewenst resultaat te 'bewijzen', zeker voor de buitenwereld. Een voorbeeld hiervan vormen de tegenstrijdige beleidsaanbevelingen van gerespecteerde en zelfs met de Nobelprijs gelouterde economen om de crisis te bestrijden.

Oplossing

Zo bewijzen neoklassieke economen op grond van de veronderstelling dat individuen rationeel zijn dat bezuinigingen op de overheidsuitgaven en beperking van de overheidsbemoediging de beste oplossing bieden. Keynesianen daarentegen bewijzen juist het tegenovergestelde, namelijk dat vergroting van de overheidsuitgaven de oplossing is.

Wetenschap raakt mens en maatschappij in al hun voegen. Wetenschapsbeoefenaars dienen zich daarom terdege bewust te zijn van hun invloed en verantwoordelijkheid en moeten derhalve uiterst zorgvuldig te werk gaan. Onderricht in professioneel ethos kan daarbij helpen. Verder rust op de bestuurders van vakgroepen, faculteiten en universiteiten een grote verantwoordelijkheid.

Strenge controle

Om excessen als in het geval van Stapel, maar ook om mildere vormen van misleiding te voorkomen, dient de interne controle vergroot te worden. In *NRC Handelsblad* van 13 september suggereert de wiskundige Han Oud om in de sociale wetenschappen een ervaren onderzoeker aan te stellen, die steekproefsgewijs controleert of de data in proefschriften reëel zijn. Dit is een belangrijke eerste stap die een vervolg dient te krijgen door strenge controle binnen vakgroepen en faculteiten op alle publicaties, ook die van gerenommeerde onderzoekers.

Bovendien is een kritischer houding van de media van belang. Natuurlijke scepsis is niet genoeg; journalisten zouden meer hoor en wederhoor moeten toepassen van meerdere partijen, vooral ook van wetenschappers en andere deskundigen die elkaars tegenpolen zijn. Ten slotte zou er meer ruimte moeten komen voor de traditionele rol van de universiteit als plaats van kritische reflectie en creativiteit. Zonder deze basisfuncties van de universiteit is het speerpuntenbeleid van Verhagen onder het motto van kennis naar kunde naar kassa gedoemd op termijn te mislukken.

Henk Folmer is hoogleraar economie aan de Rijksuniversiteit Groningen.

Von der Dunk: 'Winststreven corrumpeert wetenschap'

Thomas von der Dunk – 15/09/11, 10:52

© THINKSTOCK

Zowel het bedrog van Saif als van Stapel is het gevolg van een overmatig winststreven, waarbij de universiteit steeds meer als een bedrijf wordt opgevat. De wetenschappelijke vrijheid komt hierdoor onder druk te staan, stelt Thomas von der Dunk.

Wat hebben Kadhafi's oudste zoon Saif-al-Islam en de Tilburgse hoogleraar psychologie Diederik Stapel met elkaar gemeen? De tweede verzong op grote schaal gegevens om zijn zoveelste veel publiciteit belovende onderzoek rond te krijgen. Menig zogenaamd coauteur, die met blinde medeondertekening van Stapels stapels artikelen zijn eigen publicatielijstje hoopte op te leuken, valt nu eveneens door de mand.

Knip-en-plakwerk

De eerste verwierf aan de gerenommeerde *London School of Economics* een doctoraat in de democratisering, waarbij de desbetreffende dissertatie nu uit veel knip-en-plakwerk blijkt te bestaan. De directie was zo begerig om de eigen universiteitsfondsen met Libische miljoenen aan te vullen, dat het bij het verlenen van de door de gulle tyrannenfamilie begeerde doctorstitel de andere kant uitkeek.

In de toenmalige internationale constellatie viel dat met het oog op de oliebehoefte van BP zelfs in de categorie staatsbelang, en Tony Blair hielp zodoende persoonlijk Saif een handje op weg. Zowel het bedrog van Saif als van Stapel kan men natuurlijk alleen op conto schrijven van de zondaar zelf. Dat is een 'rechtse' benadering: als iemand ontspoot, ligt het puur aan diens zwakke vlees.

Maar die benadering is tegelijk intellectueel te makkelijk. Je kunt je namelijk ook afvragen, welke omstandigheden zulk gedrag mogelijk hebben gestimuleerd. Dat is een 'linkse' benadering. Daarmee hoeft niets afgedaan te worden aan persoonlijke verantwoordelijkheid, maar wordt, juist in de wetenschap van het zwakke vlees van sommige broeders, gekeken naar structurele factoren die dat zwakke vlees teveel ruimte geven.

En speciaal bij deze twee ontsporingen is dat het geval: zij zijn een gevolg van een overmatig winststreven, waarbij de universiteit als een bedrijf wordt opgevat, zodat productiecijfers centraal komen te staan. De universiteit is met veel andere maatschappelijke instituties als ziekenhuizen en rechtbanken (waar dan ook een soortgelijke sluipende corrumpering plaats vindt) in handen gevallen van een managerkaste die bij gebrek aan eigen inhoudelijke kennis kwaliteit als kwantiteit vertaalt.

Maatstaven

Waar zulke instituties vroeger geleid werden door de professionals zelf, komen de bestuurders nu veelal van buiten. En als je als bestuurder niet inhoudelijk kunt beoordelen of iets van 'topkwaliteit' is (het modewoord van dit moment), dan ga je dus andere maatstaven aanleggen. Productiecijfers en ranglijstjes - waar ook de even onwetende media dol op zijn - worden dan doorslaggevend. Het personeel wordt daar dus op afgerekend.

Publish or perish! Een wetenschapper heet dan goed als hij veel publiceert en veel wordt geciteerd. Of hij inhoudelijk iets toevoegt, dan wel zijn bevindingen omwille van een officieel opgelegd minimumquantum aan jaarlijks volgende pagina's in heel veel kleine elkaar doublerende brokjes heeft geknipt, onttrekt zich dan aan de waarneming.

Hetzelfde geldt voor de beoordeling van de onderwijskwaliteit: slagingspercentages en cijferlijsten van studenten zijn doorslaggevend geworden. Deze perverse prikkel leidt dan al snel, als die studenten door luiheid, domheid of onwetendheid niet in voldoende aantallen voldoende snel willen slagen, tot een druk van het management om de normen te verlagen, want anders komt de output (en dus de input aan nieuwe studenten volgend jaar) in gevaar - zie het drama van InHolland.

En niet alleen de output en input staat dan op de tocht, maar daarmee ook het inkomen van de bestuurders zelf, dat via allerlei van het bedrijfsleven afgekeken bonusregelingen veelal aan zulke cijfers is gekoppeld. Over hoe meer docenten en leerlingen ik gebied, hoe meer ik straks op mijn bankrekening bijschrijven kan. Veel universiteitsbestuurders worden niet gedreven door wetenschappelijke idealen, maar door een streven naar geld en glamour. Zoals de voormalige Utrechtse collegevoorzitter Jan Veldhuis zich ooit eens ter legitimering van een poging tot persoonlijke inkomensverdubbeling liet ontvallen: in de kringen waarin wij verkeren geldt ons salaris als een lachertje.

Bestuurdersbonus

Dat waren dan duidelijk niet de kringen van zijn eigen professoren, laat staan hun zwaar onderbetaalde assistenten, die soms in mei ontslagen en dan in september weer aangenomen werden om pensioenpremie en vakantiegeld uit te sparen, zodat de universitaire bedrijfswinst waarop de eigen bestuurdersbonus was gebaseerd weer wat groter uitvallen kon.

Inderdaad: precies zoals in het echte bedrijfsleven waarnaar men lonkt en waaruit ook steeds meer van die bestuurders afkomstig zijn: zelfs als een onderneming op het randje van de afgrond verkeert, krijgt daar de voor onmisbaar verklaarde baas miljoenen extra, terwijl zijn personeel op de nullijn wordt gezet of na massaontslag thuis crepeert.

De funeste greep van het bedrijfsmatige denken op de universiteit wordt niet alleen versterkt door het feit dat het bestuur uit een zichzelf coöpterende kaste bestaat, de wetenschappers niets meer in te brengen hebben en bij kritiek met disciplinaire maatregelen worden bedreigd omdat ze 'de goede naam' en dus de winst in gevaar brengen.

Ook staat de wetenschappelijke vrijheid onder druk omdat de universiteit als gevolg van door de neoliberale marktideologie geïnspireerde grootschalige overheidsbezuinigingen financieel steeds meer op derden aangewezen is. En dan wil het begeerde bedrijfsleven slechts onderzoek dat direct nut heeft en snel resultaat afwerpt, en wordt de verleiding om ook de zonen van Kadhafi in ruil voor een stevige donatie van een doctorsbul te voorzien, onweerstaanbaar groot.

Een student weet meer van onderzoek dan professor Vonk

IRIS DIJKSTRA – 15/09/11, 00:00

Naast brokkenpiloot Diederik Stapel heeft de sociale psychologie nóg een brekebeen: Roos Vonk, hoogleraar sociale psychologie aan de Radboud Universiteit Nijmegen. Maandagavond was ze te gast bij Pauw & Witteman om uit te leggen hoe het beruchte vlees-huffer-onderzoek de wereld in was geslingerd. Nog nooit heb ik me bij het zien van een hoogleraar psychologie zo op zitten vreten van ergernis. Vonk presteerde het om de hele wetenschap, in het bijzonder de sociale psychologie, in diskrediet te brengen. En laten we de Radboud Universiteit niet vergeten. Die lijdt met de dubieuze uitspraken van Vonk enorme imagoschade.

Vonk vertelde dat collega Diederik Stapel gegevens van vier experimenten had aangeleverd waarvan niet alles was 'gelukt'. 'Zo gaat het vaak', zei ze, 'het lukt niet allemaal.' 'En met 'lukken' bedoelt u dat de hypothese die je hebt ook wordt bevestigd door het onderzoek?', vroeg Pauw nog maar even, voor alle zekerheid. 'Ja', antwoordde Vonk. En daarmee ging ze verschrikkelijk de mist in.

Natuurlijk hangt het 'lukken' van een experiment niet af van de uitkomsten maar van de proefopzet. Zit een onderzoek goed in elkaar, en zijn er tijdens het onderzoek geen gekke dingen gebeurd (de computers deden het naar behoren, de proefpersonen wisten waar ze moesten wezen, het onderzoek werd niet onderbroken door een brandalarm), dan kun je spreken van een geslaagd experiment. Ongeacht of de resultaten je bevallen of niet.

'Is dat de kern van de sociale psychologie?', vroeg Pauw. 'Dat je een verwachting hebt en dat je dan eigenlijk hoopt dat je een onderzoek kunt vinden dat die verwachting ook bevestigt?' 'Ja tûúlijk', antwoordde Vonk. 'Dat is altijd zo.'

Dat is helemaal niet zo, mevrouw Vonk. Elke eerstejaars psychologiestudent kan u vertellen dat het zoeken naar bevestiging voor je hypothesen de wetenschap niet vooruit helpt. Als je denkt dat er alleen maar witte zwanen bestaan, heeft het geen enkele zin naar witte zwanen te zoeken; je moet juist op zoek naar die ene zwarte zwaan die je hypothese onderuit haalt. Dáár word je wijzer van.

Maar Vonk hield voet bij stuk. 'Ik was er zo van overtuigd dat die data gewoon goed waren. En als je data hebt, dan is dat toch gewoon weer bewijs.' Daarom had ze de boel niet gecheckt. Dat zou ze wel hebben gedaan als ze op onverwachte uitkomsten was gestuit. 'Als je resultaten afwijken van wat je had verwacht op basis van theorie en eerder onderzoek, dan is het altijd zo dat je daar teleurgesteld over bent. Dan moeten we nog eens kijken of we dat wel goed gedaan hebben.'

Ook dit getuigt van weinig professionaliteit. Een goede wetenschapper is helemaal niet teleurgesteld als uitkomsten verrassend zijn; hij of zij zal simpelweg proberen te verklaren hoe deze onverwachte resultaten zijn ontstaan. Misschien klopt de theorie toch niet helemaal, misschien zijn andere dingen van invloed dan tot nog toe gedacht - dat soort werk. De teleurstelling waarover Vonk spreekt, getuigt van een emotionele betrokkenheid die niets met wetenschap te maken heeft. Natuurlijk, onderzoekers houden zich altijd bezig met onderwerpen die hun interesseren. Maar dat is niet erg: een portie gezonde nieuwsgierigheid hoeft een kritische, wetenschappelijke houding helemaal niet in de weg te staan. Als je gewoon wilt weten hoe iets nu écht zit, kun je prima onderzoek doen.

Gelukkig heeft de overgrote meerderheid van wetenschappers en sociaalpsychologen dat heel goed begrepen.

Iris Dijkstra is (gepromoveerd) psycholoog en wetenschapsjournalist.

Malou van Hintum: 'Gegevens zoeken die je gelijk geven is geen wetenschap'

Malou van Hintum – 13/09/11, 10:41

© THINKSTOCK

Wetenschap is er niet om te bevestigen wat wij of de wetenschappers zelf al (onder)vonden. Juist integendeel. 'Wetenschappers zijn er juist om aanhoudend kritische vragen te stellen.'

Wetenschap is bedoeld om voortschrijdend inzicht voort te brengen. Beter gezegd: wetenschappers hebben de taak om dat te doen. Een lastige taak, want er wordt van ze gevraagd bestaande overtuigingen tegen het licht te houden, beweringen te ontcrachten, gegevens uit onderzoek van collega's kritisch onder de loep te nemen, op zoek te gaan naar nieuwe invalshoeken, nieuwe ideeën, nieuwe mogelijke verklaringen die oude zekerheden op losse schroeven zetten. Wetenschap is twijfel zaaien om kennis te oogsten.

Neuzen

Wetenschap in het algemeen is er zelden bij gebaat als 'alle neuzen dezelfde kant op staan'. Zelfs als er sprake is van breed aanvaarde wetten en modellen, moet er opnieuw worden getoetst en bevraagd. Daarom telt één onderzoek als geen onderzoek. Anderen moeten resultaten kunnen repliceren.

Een enkele wetenschapper kan met fantastische resultaten komen; maar als collega's er vervolgens niet in slagen dezelfde mooie gegevens te voorschijn te toveren, klopt er iets niet. Dat is niet erg, al is het natuurlijk voor elke wetenschapper fijner om het bij het rechte eind te hebben. Maar een theorie, of de uitkomst van een onderzoek, hebben natuurlijk past echt hun waarde bewezen als er alles aan gedaan is om te onderzoeken of ze ook weleens níét zouden kunnen kloppen.

Het frauderen met data dat de Tilburgse sociaal-psycholoog Diederik Stapel heeft gedaan, is op geen enkele manier goed te praten. Maar de stelling van zijn Nijmeegse collega Roos Vonk, dat de verzonnen gegevens precies aansloten op eerdere onderzoeksresultaten en daarom geen achterdocht wekten, is in de grond misschien nog wel ernstiger van aard. Als die houding exemplarisch zou zijn voor de manier waarop in Nederland wetenschappers werken - ik denk trouwens dat dat niet zo is - zijn ze pas écht fout bezig.

Oogkleppen

Gegevens vinden die je gelijk geven, is nooit een probleem. Die vind je namelijk altijd. Dat is een kwestie van oogkleppen opzetten en ongemakkelijke vragen uit de weg gaan. Het is een heel menselijke reactie om op zoek te gaan naar informatie die jouw ideeën ondersteunt; in het dagelijks leven doen vrijwel alle mensen hun best om cognitieve dissonantie - het strijdig zijn van feiten of meningen met hun eigen overtuigingen - te vermijden.

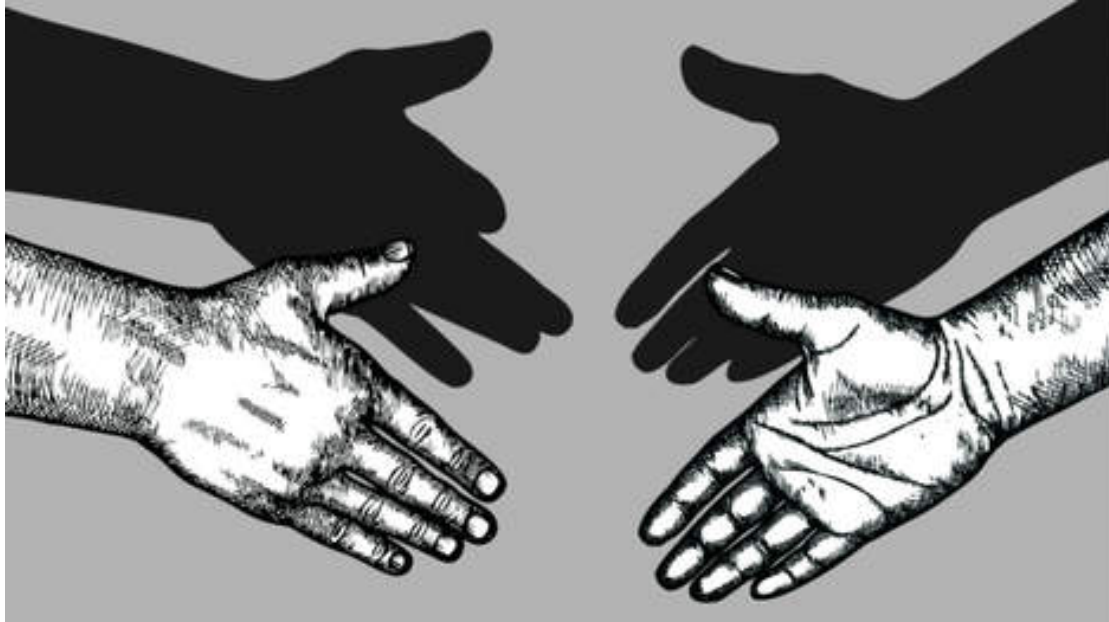
reken of meningen met hun eigen opvattingen - te vermijden.

Maar wetenschappers zijn er juist om aanhoudend kritische vragen te stellen. Omdat twijfel, discussie en argumenten onderbouwd door nieuw inzicht en nieuwe feiten, ons behoeden voor een verkokerde blik, een ongefundeerde overtuiging, een vooroordeel, een stereotype manier van denken. Anders gezegd: wetenschappers moeten ons aan het denken zetten en houden. Dat doen ze niet door te bevestigen wat zij (of wij) toch al vonden. Integendeel.

Malou van Hintum is politicoloog en columnist van Vk.nl.

Hermann von der Dunk: 'Op de drift tot scoren volgt het bedrog'

Hermann von der Dunk – 13/09/11, 06:00

© THINKSTOCK

Het bedrog waarvan sociaal-psycholoog Diederik Stapel wordt beticht, hangt nauw samen met de tegenwoordig gepredikte marktgerichtheid van wetenschappers en de verleiding om in de media te gloriëren. Dat zegt Hermann von der Dunk, emeritus hoogleraar contemporaine geschiedenis.

Op 6 september bracht *de Volkskrant* een bericht dat '[Eenderde Europeanen](#)' hersenziek is. Dat is nogal wat en doet de vraag rijzen of algemeen kiesrecht wel zo'n gelukkige verworvenheid was en niet zou moeten worden aangepast (een vraag die toch al af en toe kan rijzen, zelfs in een van huis uit democratische boezem).

Indrukwekkende naam

Er stonden percentages van de diverse hersenaandoeningen bij, zoals dat hoort bij een wetenschappelijke bewering, in dit geval van het *European College of Neuropsychopharmacology*; een indrukwekkende naam die gezag uitstraalt, alleen al door de lengte en ongemakkelijke uitspreekbaarheid. Maar zou het kloppen? We zijn er langzaam aan gewend dat geruchtmakende wetenschappelijke conclusies over wat dan ook na publicatie worden aangevochten, herroepen, gecorrigeerd. Daarbij komt nog dat op de weg van rapport naar krantenkop de bekende versimpeling en cosmetische inkleding plaatsvindt. Het aantal tegengesproken of weerlegde wetenschappelijke beweringen die de afgelopen decennia slagzinnen hebben gemaakt, is legio en neemt toe met zowel de gretigheid van wetenschappers om zich publiekelijk te profileren als met de algemene sensatiebehoefte.

'Zou het kloppen?' zou dan ook de automatische reactie van de burger moeten zijn bij opzienbarend nieuws uit die hoek, net zoals onze pupil automatisch samentrekt bij fel licht. Het bericht lijkt me goed nieuws voor de farmaceutische industrie, en helaas bleek in het verleden de verdenking van banden met wetenschappers niet altijd helemaal ongegrond. Vuile associaties zijn taaï. Ook een integer European College moet daarop voorbereid zijn.

Toevallig meldde de krant in dezelfde week het recentelijk ontdekte [bedrog](#) van sociaal-psycholoog Diederik Stapel, dat begrijpelijkerwijs enige heisa heeft ontketend over het aanzien van zijn vak en meer algemeen van de wetenschap, en over de vraag hoe een briljante en succesvolle psycholoog dermate kon ontsporen. Een vraag die - komischer kan het nauwelijks - bij uitstek op zijn eigen terrein, bij de psychologen, thuishoort.

Komischer

Maar het kan toch nog komischer want Stapel doceerde over professioneel ethos. Bij alle verhil

maar het kan toch nog komischer, want Stapel doceerde over professioneel ethos. Bij alle versmij doet het geval-Stapel denken aan het befaamde geval-Schwerte in de Bondsrepubliek: de voormalige SS'er Schneider, die na 1945 onder een nieuwe naam gezaghebbend germanist werd en een prachtig boek schreef over de verleiding van het nationaal-socialisme voor de intelligentsia (dus voor hem zelf). Er schuilt in de mens blijkbaar een mefistofelische drang om zijn bedrog extra te zouten, door het als een objectief verschijnsel te bestuderen en langs die camouflage-omweg de wereld tegelijkertijd, onder het mom van ervaringsdeskundige, een verkapte bekentenis te doen.

Psychologie mag zich er beter voor lenen dan andere specialismen - zoals Robbert Dijkgraaf heeft betoogd - maar bedrog in de wetenschappen, evenals plagiaat, zijn vrijwel zo oud als zichzelf. De grens tussen artsen en kwakzalvers, natuurvorsers en alchemisten, was tot ver in de achttiende eeuw bovendien uiterst poreus. Maar de verleiding om zich met vreemde veren te tooien of gegevens uit de duim te zuigen, lijkt tegenwoordig groter, omdat het prestige van de wetenschap en haar directe invloed op de maatschappij zo enorm zijn toegenomen. Ze is de enige die bij alle relativisme, agnosticisme en innerlijke desoriëntatie zekerheid lijkt te bieden.

Cijfers, statistieken, grafieken zijn de iconen van de huidige wetenschap. Wie er mee aankomt, is bij voorbaat serieus te nemen. Een andere factor is de zuigkracht van de markt, die in de strategie van de universiteiten het wetenschappelijke ethos als hinderlijk obstakel heeft opgeruimd en, zoals in bedrijven, de bestuurders in directeuren met een bedrijfsmentaliteit heeft veranderd, die de wetenschappers met het '*publish or perish*' tot concurrentie opjaagt. Bestuurders en overheid hebben nu eenmaal geen andere maatstaf dan de hoeveelheid publicaties, liefst in *Science of Nature* als kwaliteitsgarantie.

Ijdelheid

Daar komt als derde factor onze hele mediacultuur bij, die de ijdelheid bespeelt. Wie daar weet te schitteren, past zich aan de simplificatie aan. Een idiote these als 'vleeseters zijn hufters' zou als borreltafelnonens zijn weggelachen als ze niet door vakpsychologen (waaronder prof. Roos Vonk, heel toevallig zeer vegetarisch) met poeha zou zijn gelanceerd.

In 1986 waarschuwde ik in *NRC Handelsblad* voor de koopmansgeest die toen de alma mater binnendrong en het wetenschappelijke ethos zou ondermijnen. Zolang voortdurend het nieuwe ethos met zijn marktgerichtheid en verwisseling van kwantiteit met kwaliteit luid wordt gepredikt, zal ook de neiging om wat te sjoemelen, die de meeste wetenschappers wel eens bespeuren, ernstige slachtoffers maken. Zeker als daar de verleiding bij komt om in de media met opzienbarende vondsten te gloriëren.

Geen enkel excuus voor bedrog, maar we kunnen de gunstige voedingsbodem bij alle ophef niet uit het oog verliezen.

Geachte redactie

13/09/11, 00:00

Zware beroepen

Het valt mij op dat u bij artikelen in uw krant over zware beroepen in het kader van het pensioenakkoord foto's van werknemers plaatst, die nogal stereotiep overkomen (dikke bierbuiken). Bij een volgend artikel zou ik graag een foto zien van een normaal geproportioneerde oudere werknemer met een zwaar beroep.

Kom bijvoorbeeld eens in de garage van het OV-bedrijf GVB kijken. Door de vele reorganisaties begint het hier aardig op een oude mannenclub te lijken die het zware werk verricht. Een 63-jarige collega staat hier nog in zijn eentje een zwaar wiel van een stadsbus te verwisselen.

Een dergelijke actiefoto zou meer op zijn plaats zijn bij een artikel over het pensioenakkoord. Overigens wilde GVB Exploitatie BV Personeel een paar jaar terug als eerste staken tegen de nieuwe pensioenplannen. Helaas verloor de vakbond een door de directie gevoerd gerechtelijk proces.

Fred Roeleveld, Purmerend, busmonteur elektrotechniek

Normvervaging

De mening van mijn beroepsvereniging KNMG, zoals verkondigd door haar voorzitter (O&D, 10 september), levert voor mij twee grote bezwaren op. Als 'uitvoerend arts' van een eventuele euthanasie wordt mij zo langzamerhand een schuldgevoel aangepraat, indien ik 'moeilijk doe' over een euthanasieverzoek. Een banale vergelijking helpt soms: het lijkt op de lobby voor borstvoeding. Als pas bevallen vrouw zijn er steeds meer mensen in je omgeving die jou een schuldgevoel aanpraten als je niet kiest voor borstvoeding.

Ten tweede zitten wij met dit KNMG-standpunt op een glijdende schaal. Op de laatste vraag ('wel handig als niet alle ouderen zorg nodig hebben, maar gewoon voor euthanasie kiezen') komt als enig verweer: 'Nou, die weg willen wij niet gaan.' Laat ik nou vele wegen kunnen benoemen die wij de afgelopen tientallen jaren niet wilden opgaan, maar die intussen wel gewoon gangbaar zijn geworden. Persoonlijk rangschik ik dit onder de noemer 'normvervaging'.

De toekomst zal leren hoe deze verandering van KNMG-standpunt zal uitpakken (ik heb overigens al meerdere collegae gesproken die hier niets voor voelen). Maar ik hou het bij 'ondraaglijk en uitzichtloos lijden' op basis van een aantoonbare ziekte. Mensen die uit het leven willen stappen om hen vigerende redenen (overigens mijns inziens hun goed recht!) moeten daar geen dokter voor willen 'gebruiken'.

Peter Aalstein, Capelle aan den IJssel, huisarts

Begrotingstekort

Weten we het nog?

'Ik maak me geen zorgen over het tekort. Dat is groot genoeg om voor zichzelf te zorgen.' Ronald Reagan.

Ruud van den Bemt, Sint-Michielsgestel

Tradities

Jaren negentig: collega C. wil per se het Sinterklaasfeest vieren tijdens de lessen Nederlands aan buitenlanders. Op de bewuste dag heeft ze een sinterklaasliedje op het bord geschreven. Met twintig andere zwarte mensen word ik even later gevraagd te zingen: Ook al ben ik zwart als roet, ik meen het toch wel goed...

Donderdag 9 september 2011 sla ik de Volkskrant open. Uitgelicht uit de column van Annemarie Oster is de zin: Inmiddels zijn er vele jaren verstreken en zien zelfs negers mij niet meer staan.

Henna Goudzand, Amsterdam

Cultuur in Almere

Het slot van het artikel over wethouder Berdien Steunenberg van Almere (Uitgelicht, 10 september) is opmerkelijk. In het verleden heeft ze successen geboekt als musicus met de naam

september, is opmerkelijk. In het verleden heeft ze succesvol geboekt als muziekster met de naam Berdien Stenberg. Ze wil nu als wethouder het culturele niveau van Almere in de pas laten lopen met de omvang van de stad. Het succesvolle kunstencentrum 'De Kunstlinie' moet dat bereiken met een bezuiniging van 40 procent.

De instelling zal daardoor het schouwburgcomplex aan het Weerwater in Almere moeten verlaten, de organisatie zal drastisch worden ingekort, waardoor voor leerlingen en docenten een moeilijke tijd aanbreekt. Deze bezuiniging, die de wethouder in het artikel overigens onvermeld laat, valt moeilijk te rijmen met de grotere aandacht voor cultuureducatie die Steunenbergh met de mond belijdt.

Het brede spectrum aan artistieke en muzikale disciplines dreigt versnipperd te raken doordat een bloeiende instelling als samenhangend geheel in het ongewisse wordt gestort.

Lex Bosman, Utrecht

Ranking the stars

Diederik Stapel had kunnen weten dat wetenschappelijk bedrog vroeg of laat uitkomt. Ook in mijn vak zie ik de trieste ontwikkeling dat het niet meer telt of je een boodschap hebt en wie daar wat aan heeft, maar alleen hoeveel en hoe hoog je publiceert. Als je bij je professor komt vertellen dat je een publicatie binnen hebt, vraagt hij niet meer waar die over gaat, maar alleen in welk blad, en hoe hoog dat is.

Tot vorige week vond ik dat nog normaal ook. Dat je goed voor je patiënten zorgt, wordt voor lief genomen, en anders is daar altijd nog de Inspectie. Het is leuk om onderzoek te doen. Het is belangrijk voor de patiëntenzorg. En het kost tijd. Het wordt tijd dat we daar weer eens wat vaker aan denken.

dr. Margriet van Stuijvenberg, Groningen, kinderarts

Overwinnen

Ze overwon borstkanker (Berdien Stenberg, Uitgelicht, 10 september). Als het om bekende mensen gaat, wordt kanker altijd overwonnen. Dat lees je ook altijd van Lance Armstrong. Alsof het om een wedstrijd gaat, alsof je een zege behaalt.

Als je geluk hebt, word je beter, als je pech hebt, overlijdt je eraan. Kanker overwinnen is een belediging voor mensen die het niet halen. Andere ziektes worden nooit overwonnen. Daar genees je van en zo is dat bij kanker ook, als alles meezit.

Jacques Smits, Heerlen

Parasiet

Interessant interview met kinderpsycholoog Marieke van Dijk (Wetenschap, 12 september) over gedragstherapie voor kinderen met obstipatie. Maar vergeet nooit fysieke oorzaken uit te sluiten.

Na jarenlang tobben met de obstipatie van onze zoon, inclusief aangepaste diëten en het veelgehoorde 'het zit tussen zijn oren', bleek hij te kampen met een damparasiet: dientamoeba fragilis. Een kuurtje van een week en nu al enkele jaren volledig klachtenvrij.

Jean-Paul de Poorter

Bijna alle wetenschappers hebben wel reputatiestress

MARCUS HUIBERS – 10/09/11, 00:00

Als het belangrijker is geworden gerespecteerd hoogleraar te zijn dan betrouwbaar onderzoek te doen, is er iets goed mis.

Professor Diederik Stapel heeft vals gespeeld. De Tilburgse hoogleraar psychologie liep tegen de lamp toen bleek dat hij zijn onderzoek naar de huftegerigheid van vleeseters uit zijn duim had gezogen, onder andere. En data verzinnen, dat is in de wetenschap de grootste doodzonde. Opmerkelijk is dat er niet eens een artikel was: er was alleen een persbericht over de 'psychologie van vlees', gebaseerd op een tabel met gegevens die Stapel zelf in elkaar had geknutseld, zo lijkt het. De rector van de Tilburgse universiteit twijfelde geen moment en stelde Stapel op non-actief. Zijn webpage werd meteen verwijderd, en de media doken er op als een roedel hongerige wolven.

Professor Roos Vonk, betrokken bij het vleesonderzoek en tevens fervent voorvechter van de vegetarische levensstijl, was er als de kippen bij om zich van Stapel en de fraude te distantiëren. In een berouwvolle column op haar blog schreef ze 'verbijsterd' te zijn, ook omdat haar eigen integriteit en objectiviteit in twijfel worden getrokken.

Maar Roos heeft kruidenboter op haar hoofd. Allereerst staan alle betrokken onderzoekers garant voor de integriteit van het onderzoek waaraan zij hun naam verbinden, iets waarvoor de meeste wetenschappelijke tijdschriften hun auteurs laten tekenen. Ze had als 'co-auteur' dus best eens mogen informeren naar de data die Stapel verzameld zou hebben. Daarnaast was het Vonks universiteit (Radboud, red.), niet die van Stapel, die het persbericht uitstuurde, nog voordat er een publicatie was verschenen, wat toch sterk de indruk wekt dat het vooral Vonk was die niet kon wachten.

Maar daar gaat het hier niet om. De rector van de universiteit van Tilburg stelde in een verklaring dat dit ook een persoonlijk drama voor Stapel zelf is. Het moet inderdaad verschrikkelijk zijn om publiekelijk aan de schandpaal genageld te worden, voor een daad die op zichzelf al uitermate beschamend is. Hoe kan het dan gebeuren dat een succesvolle wetenschapper als Stapel zich verlaagt tot het verzinnen van data?

De echte tragedie ligt niet in de ontmaskering van de fraude, maar in het bedrog zelf. Om dat te begrijpen moet je de wetenschappelijke wereld kennen. En die is best vreemd, als je erbij stil staat.

Ervan uitgaande dat een mens gedreven wordt door de beloning voor zijn daden, en aangezien wetenschap relatief slecht betaalt, kent de wetenschapper grofweg twee soorten 'beloning': intrinsieke voldoening door het bedrijven van wetenschap, en de waardering en erkenning die uit het wetenschappelijke werk voortvloeien.

Vooral de druk die dat laatste oplevert is groot, weet iedereen die onderzoek doet. Hoewel de kwaliteit voorop zou moeten staan, is het nog steeds het aantal publicaties dat telt; het hele wetenschapsbedrijf is gericht op persoonsgerichte prijzen en subsidies; en als je al een aantal jaren meedraait, en je bent nog nooit gevraagd voor een keynote speech op een internationaal congres, begin je je toch ernstig af te vragen of je eigenlijk wel iets voorstelt.

Het gevolg is dat veel wetenschappers hun vak als een ratrace ervaren, waarin het belangrijker lijkt om beter te zijn dan de anderen dan om mooi onderzoek te doen. Iedereen is het erover eens dat het anders zou moeten, maar ik ken maar weinig onderzoekers die niet gevoelig zijn voor reputatiestress.

Ik kan alleen maar vermoeden dat Stapels reputatiestress het gewonnen heeft van zijn intrinsieke motivatie voor het vak. Als het belangrijker is geworden om een gerespecteerde professor te zijn dan om betrouwbaar onderzoek te doen, dan is er iets goed mis. Ook met je eigenwaarde, zeg ik met enige voorzichtigheid. Natuurlijk is deze fraudezaak wellicht slechts een uitzondering, en natuurlijk is de reputatieschade die dit oplevert voor de hele wetenschap onterecht. Gelukkig is niet elke professor een fraudeur. Maar het zegt wel iets. Ook over de psychologie van de professor.

Marcus Huibers, hoogleraar psychologie, Universiteit Maastricht.

'Universiteiten en subsidieverstrekkers moeten fraude aanpakken'

Denny Borsboom/Eric-Jan Wagenmakers/Rogier Kievit/Ruud Wetzels/Helma van den Berg/Jelte Wicherts – 09/09/11, 16:55

© THINKSTOCK

De affaire rond de frauderende hoogleraar Diederik Stapel is in de Nederlandse wetenschap ingeslagen als een bom.

Van KNAW-president Robbert Dijkgraaf tot Stapels co-auteur Roos Vonk haast men zich te verklaren dat het om een incident gaat en dat dit type fraude in de wetenschap eigenlijk niet voorkomt.

Incident

Het is weliswaar heel erg, maar toch een incident, lijkt de algemene teneur te zijn. Deze reactie is begrijpelijk, maar voorbarig. Wij weten bijvoorbeeld gewoon niet hoe vaak fraude voorkomt; alleen dat het zelden ontdekt wordt. Moeten wij er nu van uitgaan dat er in Nederland behalve Diederik Stapel helemaal niemand is die weleens met zijn gegevens knoeit? Die er weleens een meting bij verzint, als het zo uitkomt? Of die een proefpersoon uit de analyse laat zonder dat te vermelden, omdat dat mooiere resultaten oplevert? Het lijkt een wel erg optimistische inschatting.

Wij moeten niet vergeten dat de wetenschap sinds een jaar of vijftien volledig is ingericht naar een competitief model, waarin het aantal (top-) publicaties in wezen het succes van de onderzoeker bepaalt. Dat systeem heeft de Nederlandse wetenschap naar ons inzicht veel goeds gebracht, maar het brengt wel risico's met zich mee. De pakkans is voor een beetje handig fraudeur in de huidige wetenschappelijke praktijk vrijwel nul. Dat blijkt wel uit de uiterst succesvolle loopbaan van Stapel, die met wat beter opletten (of met wat minder oplettende AiO's) vast zijn pensioen had kunnen halen. En n t dat beetje betere resultaten kan een toppublicatie opleveren, en dus een subsidie, en dus een baan, en dus een hypotheek, en dus een huis. De kat is in het huidige model behoorlijk stevig op het spek gebonden. Uiteraard geldt dat niet alleen voor de (sociale) psychologie; dit is een probleem dat in de hele wetenschap speelt.

Wij zeggen niet dat wetenschappers vaak en veel frauderen, maar het is natuurlijk oliedom om er voetstoots van uit te gaan dat onderzoekers van een hogere morele orde zijn dan gewone mensen. Het inbouwen van controles op het menselijk tekort is bovendien een essentieel onderdeel van het wetenschappelijk proces; dit principe ligt ook aan de basis van peer review en replicatie-onderzoek. Daarom moeten we ons serieus afvragen of wij al het mogelijke doen om fraude onmogelijk te maken.

Onderzoekers

Dat is niet het geval. Om één voorbeeld te geven: onderzoekers analyseren hun onderzoeksgegevens in de psychologie vaak zelf, op hun eigen computer. Daarover publiceren ze de samenvattende resultaten in een tijdschrift, maar die onderzoeksgegevens archiveren ze vaak slecht of helemaal niet. Voor een onderzoek in 2006 deden enkelen van ons een poging om de onderzoeksgegevens op te vragen van 141 recente studies in toptijdschriften in de psychologie. Ondanks herhaalde verzoeken en ethische richtlijnen die het delen van gegevens verplichten kregen we slechts de beschikking over 27% van de gegevens (*American Psychologist*, Oktober 2006). De meeste onderzoekers reageerden niet, zeiden de gegevens kwijt te zijn, of weigerden botweg inzage in de basis van hun conclusies. Ook Diederik Stapel, overigens.

We leven niet meer in de 20ste eeuw. Het is een fluitje van een cent om onderzoekers hun data te laten archiveren op een server die voor derden toegankelijk is. Dat maakt het in ieder geval moeilijker om te frauderen, en het dient de wetenschap ook. Zo zijn er natuurlijk nog veel meer denkbare maatregelen. Subsidieverstrekkingen als NWO kunnen eisen stellen wat betreft openheid van onderzoeksgegevens die met belastinggeld betaald zijn. In plaats van hun kop in het zand te steken, kunnen universiteiten beter onderzoeken welke maatregelen ze kunnen treffen om fraude tegen te gaan. De enorme reputatieschade die de wetenschap in dit soort gevallen treft rechtvaardigt op zijn minst een serieuze poging.

Denny Borsboom en Eric-Jan Wagenmakers zijn als Universitair Hoofddocent Psychologische Methodenleer verbonden aan de Universiteit van Amsterdam;

Jelte Wicherts is als Universitair Docent Psychologische Methodenleer verbonden aan de Universiteit van Amsterdam;

Rogier Kievit en Ruud Wetzels zijn als AIO verbonden aan de Universiteit van Amsterdam;

Helma van den Berg is als onderzoeker verbonden aan TNO Gedrag en Maatschappij.

'De druk is enorm: publiceer of crepeer'

SARAH VENEMA - 09/09/11, 00:00

Snel en veel publiceren is een doel op zich geworden. Dan wordt sjoemelen heel verleidelijk.

AMSTERDAM - Volgens Luca Consoli (40) kan het voor wetenschappers erg verleidelijk zijn hun cijfers 'op te leuken' of op een andere manier te vervalsen, zoals hoogleraar Diederik Stapel heeft gedaan. Consoli is universitair docent aan de Radboud Universiteit in Nijmegen en doet onderzoek naar de ethiek van het wetenschappelijk publiceren en wetenschappelijk wangedrag.

Waarom pleegt een succesvolle hoogleraar als Stapel fraude?

'Een van de belangrijkste zaken die het frauderen aantrekkelijk maken, is de ongelooflijke druk om snel en veel te publiceren. Een veelgehoorde kreet is publish or perish- publiceer of crepeer. Het publiceren in wetenschappelijke bladen is een doel op zich geworden, en niet meer een middel om kennis te verspreiden. De ranglijsten met de beste universiteiten zijn vaak gebaseerd op hoe veel en hoe vaak de medewerkers publiceren in toptijdschriften als Nature of Science. Maar onderzoek heeft soms tijd nodig.

'De meeste wetenschappers willen meer tijd, maar dit is het systeem. Dan ga je je schikken. Frauderen is nimmer goed te praten, maar de druk is enorm. En zodra je gewend bent om een klein beetje te sjoemelen, zit je op een glijdende schaal.'

Hoe bleef dit zolang onopgemerkt?

'Ons controlesysteem is de peer review: vakgenoten beoordelen op anonieme basis voor publicatie de inhoud van een artikel. Als je slim fraudeert, zodat het lijkt alsof de gegevens op degelijke wijze zijn verkregen, wordt het niet ontdekt.'

Ook Stapels co-auteurs wisten niet dat hij het onderzoek deels verzon.

'We moeten een debat voeren over hoe het heeft kunnen gebeuren dat we zo zijn gefopt. Veel artikelen hebben een aantal auteurs, maar wie draagt de verantwoordelijkheid bij fraude? In de medische wereld wordt het hoofd van een afdeling vaak ook als auteur genoemd, maar die heeft het artikel meestal niet eens gelezen en zeker niet naar de data gekeken.

'In mijn ideale wereld kijken alle auteurs met alle mogelijke ogen naar het artikel. Voor de Journal of the American Medical Association moet elke auteur duidelijk maken aan welk deel van het artikel hij heeft gewerkt. Dan ben je misschien maar derde of vierde auteur, maar als er in jouw deel iets niet klopt, ben je wel verantwoordelijk. Zoiets zou goed zijn om overal in te voeren.'

Moet er niet ook gecontroleerd worden of onderzoek überhaupt heeft plaatsgevonden?

'Ik vind dat een lastige kwestie. De wetenschap staat of valt met vertrouwen. Je moet je collega's wel vertrouwen. Als iedereen alles moet controleren, gebeurt er niks meer.

'Extra controles zijn volgens mij geen oplossing. We moeten het systeem doorlichten en de zwakke plekken bijwerken, te beginnen bij de publicatiedruk. Soms zouden onderzoekers moeten wachten met publiceren. Dan maar een iets minder glanzende carrière en minder aandacht in de krant.

'We moeten ook meer aandacht hebben voor de ethiek in de opleidingen. Wetenschappers moeten alles doen om boven alle twijfel verheven te zijn. Dit soort fraude heeft veel impact. De volgende keer dat er controversiële resultaten naar buiten komen, zullen mensen denken dat het 'wel weer niet zal kloppen'. Wat moet je dan als wetenschap?'

De hoogleraar in kwestie gaf zelf een vak over professionele ethiek.

'Ja, dat vind ik nog het ergste van allemaal.'

Tilburg betrapt hoogleraar op fraude

SARAH VENEMA – 08/09/11, 00:00

Psycholoog Diederik Stapel, bekend van tv-programma's van Omroep Max en de NCRV, fingeerde data. 'Dit is een unieke situatie en raakt de kern van de wetenschap.'

AMSTERDAM - Hoogleraar Diederik Stapel van de Universiteit van Tilburg is betrapt op fraude. Bepaalde delen van zijn onderzoeken hebben nooit plaatsgevonden. Dit heeft rector magnificus Philip Eijlander van de universiteit woensdag bekendgemaakt. De hoogleraar cognitieve sociale psychologie is op non-actief gesteld en mag niet meer terugkomen naar de universiteit.

In Nederland haalde Stapel geregeld de media, zoals in april met zijn onderzoek waaruit zou blijken dat mensen in een rommelige omgeving eerder stereotyperen en discrimineren. Ook onderzocht hij of mensen door de economische crisis meer geld uitgeven en of mooie mensen meer kansen hebben.

Anderhalve week geleden kwamen collega's uit de onderzoeksgroep van Stapel bij Eijlander met hun vermoedens. 'Ze hadden erg veel aanwijzingen dat er iets niet goed zat', zegt hij. 'Ik heb die aanwijzingen onderzocht en na een aantal gesprekken heeft Stapel het zelf toegegeven dat hij gebruikmaakte van gefingeerde data.'

Stapel (44) is sinds vijf jaar hoogleraar in Tilburg en gaf onder andere een vak over professionele ethiek. Hij promoveerde in 1997 cum laude aan de Universiteit van Amsterdam en werd in 2002 hoogleraar in Groningen. Hij heeft een lange lijst wetenschappelijke publicaties op zijn naam, onder meer in het gezaghebbende Amerikaanse blad Science.

Het is nog niet bekend bij welke onderzoeken Stapel heeft gefraudeerd. 'Ik sluit niet uit dat dit al een langere tijd speelde', zegt Eijlander. Hij heeft een commissie ingesteld om de fraude te onderzoeken. 'Ik heb al contact gehad met mijn Groningse collega's en zij werken ook mee. Eind oktober maakt de commissie de resultaten bekend. Als dat eerder kan, gebeurt het eerder.'

Volgens Eijlander is er nog nooit eerder op deze schaal fraude gepleegd bij de Universiteit van Tilburg. 'Dit is een unieke situatie en raakt de kern van de wetenschap', zegt hij. De motieven van hoogleraar Stapel zijn nog niet duidelijk. 'In een korte verklaring zei hij iets over de druk die je voelt om te presteren, maar dit was niet het moment om dat nader te bespreken. Hij was erg in verwarring, dit is ook een persoonlijk drama voor hem.'

Er zijn volgens de rector magnificus nooit eerder vermoedens van fraude geweest. Roos Vonk van de Radboud Universiteit Nijmegen werkte samen met Stapel en reageert verbijsterd. 'Diederik Stapel was een van de beste sociaal-psychologen van Europa. Hij had een vlekkeloze reputatie, hij was een uitstekende docent en decaan en hij leek een toonbeeld van integriteit', schrijft ze op haar website. 'Dat uitgerekend hij dit gedaan heeft, maakt het extra schokkend en laat zien hoezeer ook wij als psychologen ons volstrekt kunnen vergissen in mensen.' Vonk deed samen met Stapel en collega Marcel Zeelenberg onderzoek naar de 'psychologie van vlees'. Uit de eerste resultaten bleek dat mensen 'hufterig' worden van vlees. 'Vlees haalt het slechtste in mensen naar boven', concludeerden de onderzoekers eind augustus.

'Ik moet aannemen dat ook de 'vleesdata' berusten op fraude', zegt Vonk nu. Een assistent van Stapel zou het onderzoek hebben uitgevoerd. 'Bij het bespreken van de resultaten vond ik het wel vreemd dat Diederik de naam van de assistent niet noemde, maar de gedachte aan fraude is geen moment in me opgekomen.'

Vonk vreest dat deze 'omvangrijke misstap' van één collega negatief uitpakt. 'Het is een uitzondering die voor mij en mijn vakgenoten waarschijnlijk schokkender en onthutsender is dan voor buitenstaanders.'

'Fraude raakt Stapel, niet de wetenschap

JOHRAN WILLEGERS EN MAARTEN KEULEMANS - 09/09/11, 00:00

De affaire-Stapel is 'absoluut niet het einde van de sociale psychologie', zegt Robbert Dijkgraaf, president van de KNAW. De wetenschap zou genoeg zelfreinigend vermogen hebben.

AMSTERDAM - Het imago van de sociale psychologie zal weinig lijden onder de fraudezaak van Diederik Stapel, hoogleraar in dat vakgebied. Hij werd betrapt op het figneren van onderzoeksdata, waarop de Universiteit van Tilburg besloot dat hij zijn leerstoel niet meer mag bekleden.

'Dit is absoluut niet het einde van de sociale psychologie', zegt Robbert Dijkgraaf, president van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW). Hij noemt de situatie heel ernstig, maar vooral omdat deze zo uitzonderlijk is.

De KNAW-president verwacht dat vooral de publieke opinie wordt beïnvloed door de affaire. Hij vergeleek het met de aanhoudende kritiek op de klimaatrapporten. 'De kwestie raakt voornamelijk Stapel zelf en de mensen om hem heen. De wetenschap als geheel zal hier niet lang last van houden.'

Dijkgraaf is wel bezorgd over de jonge onderzoekers die met Stapel hebben gewerkt. 'Laten we hen niet de schuld in de schoenen schuiven. Deze fraude kan heel goed een soloactie zijn.'

De wetenschap is volgens Dijkgraaf uiterst kritisch op zichzelf en dat heeft een zelfreinigende werking. Onderzoeken worden door collega's altijd onder de loep gehouden om te kijken of ook andere conclusies mogelijk zijn. Daardoor blijven alleen de goede onderzoeken overeind. 'Je collega onderuit halen is de beste manier om in de wetenschap vooruit te komen.'

Stapel was vijf jaar lang, tot 2007, voorzitter van de Associatie van Sociaal-Psychologische Onderzoekers. De huidige voorzitter van de ASPO, Daniël Wigboldus, ziet de fraude als een klap voor alle onderzoekers. Hij verwacht echter dat de 'zaak-Stapel' weinig gevolgen heeft voor de totale waardering. 'In wetenschap gaat het niet om de poppetjes, wel om de kennis die we uitbreiden.' Wigboldus vindt wel dat srenger toezicht geen kwaad kan.

FRAUDE? EEN OP DE ZEVEN WETENSCHAPPERS DOET HET

Frauderende wetenschappers, een uitzondering? Welnee. 'Er is toenemend bewijs dat de bekende fraudeurs het topje van de ijsberg zijn en dat veel gevallen nooit ontdekt worden', aldus de Britse onderzoeker Daniele Fanelli een paar jaar geleden in een geruchtmakende studie naar wetenschappelijke fraude.

Na bestudering van tientallen eerdere onderzoeken, kwam Fanelli tot de slotsom dat 2 procent van alle wetenschappers desgevraagd anoniem toegeeft wel eens gegevens te hebben verzonden, weggepoetst of aangepast. Maar vraag aan wetenschappers hoeveel frauduleuze praktijken ze om hen heen waarnemen bij collega's, en het blijkt dat liefst 14 procent van alle onderzoekers zich wel eens bezondigt aan vervalsing van meetresultaten. Van 'dubieuze onderzoekspraktijken', waaronder alles valt dat eigenlijk niet netjes is, blijkt zelfs driekwart van alle wetenschappers soms te bedienen. Een paar jaar eerder kwamen drie artsen na ondervraging van 7760 medici tot nog iets hogere cijfers. Vooral kleinere vergrijpen, zoals het bijsturen van meetgegevens, zou wijdverbreid zijn.

